

ΦΟΙΤΗΤΡΙΑ: Ζωή Γεωργίου, Αρχιτέκτονας Μηχανικός

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: Δρ. Μαρία Φιλοκύπρου– Αναπληρώτρια καθηγήτρια– Πανεπιστήμιο Κύπρου

Διομήδης Μυριανθεύς– Ειδικός Επιστήμονας– Πανεπιστήμιο Κύπρου

Συνεργασία με Δρ. Κυριάκο Θεμιστοκλέους– Ανώτερος Ερευνητής Τεχνολογικού Πανεπιστημίου Κύπρου

Ευχαριστίες

Οπτική ναού από ανατολικά– υφιστάμενο

Ιδιαίτερες ευχαριστίες στην επιβλέπων καθηγήτρια της εν λόγω μελέτης Δρ. Φιλοκύπρου Μαρία για την πολύτιμη βοήθεια της στη διεκπεραίωση της . Η παρούσα μελέτη δεν θα μπορούσε να ολοκληρωθεί χωρίς την πολύτιμη βοήθεια και συμβουλές του αρχιτέκτονα και καθηγητή κ. Διομήτη Μυριανθεύς, ο οποίος συνέβαλε στη διόρθωση τόσο των σχεδίων αποτύπωσης όσο και της πρότασης αποκατάστασης του μνημείου.

Στο στάδιο της φωτογραμμετρίας, πολύτιμη ήταν η βοήθεια του Δρ. Κυριάκου Θεμιστοκλέους, ανώτερου ερευνητή στο Τεχνολογικό Πανεπιστήμιο Κύπρου. Έγινε συνεργασία με τον Δρ. Θεμιστοκλέους, μέσω του ερευνητικού προγράμματος Ερατοσθένης ενώ ακόμη έγινε παρουσίαση και δημοσίευση της μελέτης ψηφιοποίησης του μνημείου στο πρόγραμμα Euromed 2020-2021:

[Photogrammetric Survey for Architectural Restoration of Ecclesiastical Cultural Heritage Monuments: The Case Study of the church of "Holy Cross" in Tochni, April 2021](#)

[\(PDF\) Photogrammetric Survey for the Architectural Restoration of Ecclesiastical Cultural Heritage Monuments: The Case Study of the Church of the Holy Cross in Tochni \(researchgate.net\)](#)

[Photogrammetric Survey for the Architectural Restoration of Ecclesiastical Cultural Heritage Monuments: The Case Study of the Church of the Holy Cross in Tochni | Ktisis Cyprus University of Technology \(cut.ac.cy\)](#)

Τέλος σημαντική ήταν η βοήθεια του Τμήματος Αρχαιοτήτων για την παροχή φωτογραφιών του μνημείου, από παλαιότερο αρχείο του Τμήματος.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Δυτική όψη ναού

1.Εισαγωγή

Στόχος και Αντικείμενο Μελέτης 4

Μεθοδολογία έρευνας και δομή εργασίας 5

Διαδικασία Φωτογραμμετρίας– Ψηφιοποίηση μνημείου 6

2.Γενικό Πλαίσιο και εισαγωγικά στοιχεία μελέτης

Διαχείριση Ιστορικών κτηρίων υπό μορφή ερειπίων 7

Περίοδος Ενεπκρατίας στην Κύπρο 8

Ναοί με προσαρτημένο παρεκκλήσι 9

Χαρακτηριστικά ναών γοθτικής αρχιτεκτονικής 10-11

Τύποι ναών της περιόδου της Φραγκοκρατίας 12-13

Εκκλησίες της Κύπρου αφιερωμένες στο Τίμιο Σταυρό 14-15

Συμπεράσματα/ Σύγκριση 16

3.Ανάλυση Μνημείου

Ιστορικά Στοιχεία Ναού Μελέτης 17

Ένταξη του μνημείου στο χωριό της Τόχνης 18

4. Περιγραφή Ναού

Περιγραφές από μελετητές και περιηγητές 19-20

Τυπολογικά Χαρακτηριστικά 21

Μορφολογικά Χαρακτηριστικά 22

Κουφώματα 23

5.Αποτύπωση ναού

Ψηφιοποίηση μνημείου 24-25

Μοντελοποίηση 26-27

Σχέδια 28-33

6. Παθολογία 34-35

7. Προτάσεις Αποκατάστασης και στήριξης μνημείου 36-38

Σχέδια 39-45

Στάδια Μορφολογικής Αποκατάστασης 46-50

Φωτορεαλιστική απεικόνιση πρότασης 51-54

8. Συμπεράσματα 55

9.Βιβλιογραφία 56

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στόχος και Αντικείμενο Μελέτης

Αντικείμενο της παρούσας μελέτης είναι η εκκλησία του Τιμίου Σταυρού στην Τόχνη, που βρίσκεται για αρκετά χρόνια σε ερειπιώδη κατάσταση. Συγκεκριμένα, η μελέτη περιλαμβάνει την ιστορική και αρχιτεκτονική ανάλυση του εκκλησιαστικού κτίσματος (αποτύπωση και περιγραφή) καθώς και την πρόταση αποκατάστασης και ανάδειξης του.

Το εκκλησιαστικό συγκρότημα αποτελεί σύμπλεγμα δύο οικοδομημάτων, το νότιο ναό και το βόρειο ναό. Το σύμπλεγμα δηλαδή αποτελείται από δύο εκκλησιαστικά οικοδομήματα που ανεγέρθηκαν σε διαφορετικές χρονικές περιόδους. Η παρούσα μελέτη αφορά το βόρειο ναό. Ολόκληρο το συγκρότημα αποτελεί μνημείο Β Πίνακα. Ο ναός μελέτης (βόρειος ναός) αποτελεί σημαντικό ιστορικό κτήριο του 14ου αιώνα. Κάθε αρχιτεκτονικό μνημείο αποτελεί το μέσο διάδοσης πληροφοριών μέσα στο χρόνο για αυτό είναι σημαντικό να γίνεται ιεράρχηση των αξιών του ανάλογα με το μνημείο. Το μνημείο μελέτης χαρακτηρίζεται τόσο από ιστορική αξία όσο και από αισθητική αξία. Η παρούσα μελέτη αφορά την ανάδειξη της ιστορικής και αισθητικής αξίας του μνημείου καθώς και τη λειτουργική του αξία καθιστώντας το ενεργό και λειτουργικό τμήμα της κοινότητας του χωριού της Τόχνης. Το μνημείο είναι εγκαταλελειμμένο για πολλά χρόνια, για αυτό και η παρούσα μελέτη στοχεύει στην αναβίωσή του ξανά ως ένα σημαντικό εκκλησιαστικό οικοδόμημα του χωριού της Τόχνης αναδεικνύοντας παράλληλα τη σχέση του με το περιβάλλον.

Η μελέτη του μνημείου της Τόχνης έγινε μέσα από ανάλυση αντίστοιχων εκκλησιαστικών οικοδομημάτων του 14ου αιώνα τα οποία συσχετίζονται με το μνημείο μελέτης καθώς είναι σημαντικό ο αρχιτέκτονας να είναι γνώστης των μεθόδων και τεχνοτροπιών κατασκευής της κάθε περιόδου.

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Μεθοδολογία έρευνας και δομή εργασίας

Η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε χωρίζεται γενικά στην επιτόπια μελέτη, καταγραφή και τη βιβλιογραφική έρευνα. Η επιτόπια καταγραφή περιλαμβάνει κάποιες προκαταρκτικές παρατηρήσεις για το μνημείο καθώς και λεπτομερή αποτύπωση με χρήση παραδοσιακών και ψηφιακών μεθόδων. Για την αποτύπωση του ναού έχει γίνει ψηφιοποίησή του με τη χρήση ειδικών προγραμμάτων όπως το agisoft photoscan. Η αποτύπωση συμπληρώθηκε με παραδοσιακή μεθοδολογία. Η αναγνώριση προβλημάτων και παθολογίας του ναού έγινε με επιτόπου παρατήρηση του μνημείου και προσεκτική καταγραφή.

Παράλληλα έγινε η ιστορική ανάλυση του ναού μέσα από πηγές και αναφορές για το ίδιο το μνημείο κυρίως μέσα από περιηγητές που το επισκέφθηκαν. Για την κατανόηση του μνημείου και ιδιαίτερα των στοιχείων που διατηρήθηκαν έγινε μελέτη ναών με παρόμοια χαρακτηριστικά. Στη συνέχεια έγινε η τυπολογική και μορφολογική ανάλυση του μνημείου μέσω της ανάγνωσης των σωζόμενων στοιχείων του καθώς και μέσω στοιχείων που συλλέγηκαν από τη μελέτη άλλων ναών. Επιπλέον έγινε σύγκριση με αντίστοιχους ναούς της ίδιας περιόδου χρονολόγησης με το ναό μελέτης.

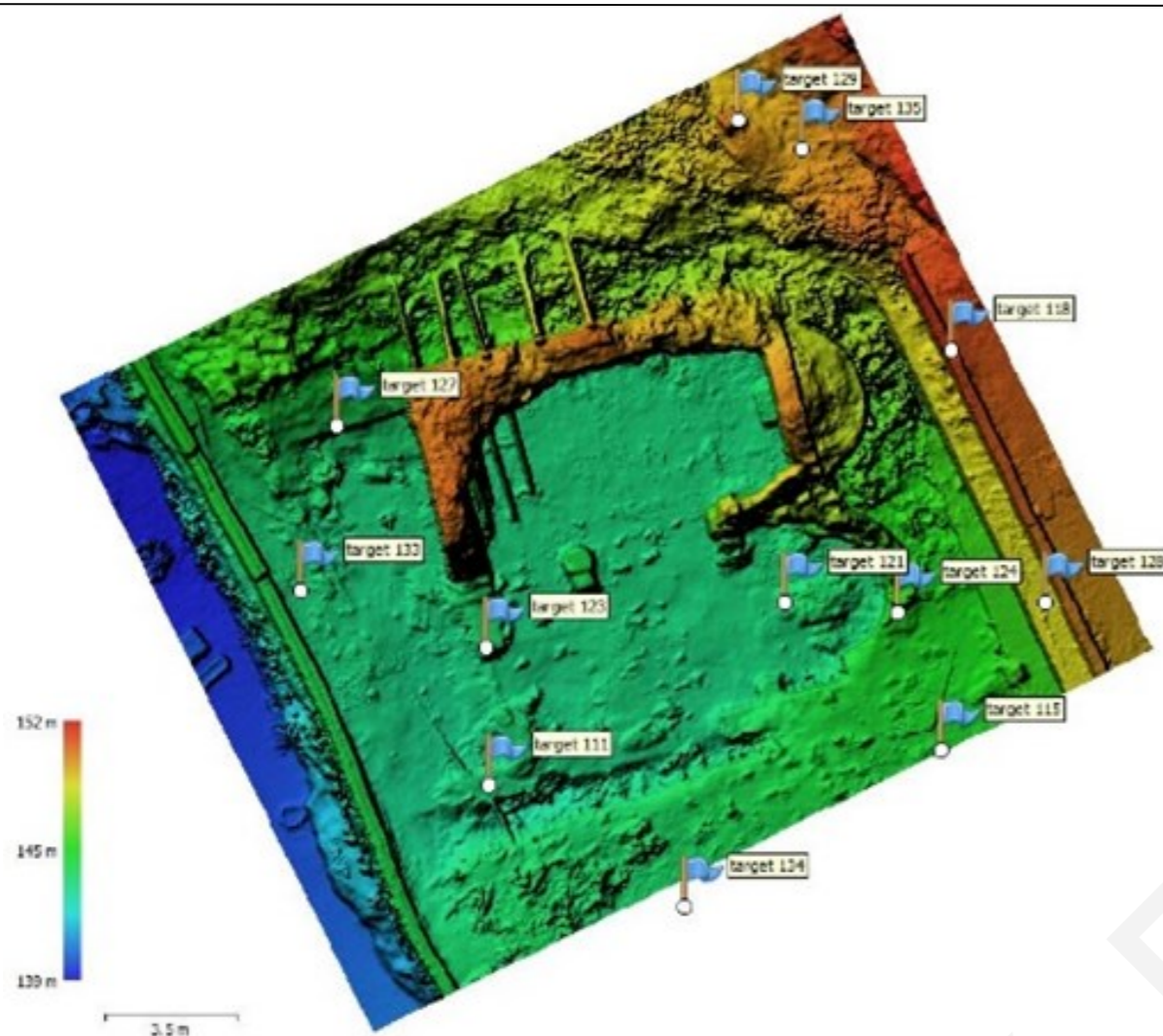
Στο πλαίσιο της παρούσας μελέτης έχουν ετοιμαστεί πλήρη σχέδια αποτύπωσης και διαπιστώθηκε η παθολογία του μνημείου. Στη συνέχεια, με βάση τα στοιχεία της επιτόπου καταγραφής αλλά και της μελέτης παρόμοιων μνημείων ετοιμάστηκαν σχέδια πρότασης αποκατάστασης. Για τη στήριξη του μνημείου προτείνονται εναλλακτικές λύσεις επίλυσης οικοδομικών και αισθητικών του προβλημάτων.

Η μελέτη έδειξε την αναγκαιότητα μελλοντικής περαιτέρω ανάλυσης του μνημείου μέσα από ανασκαφές, εργαστηριακή ανάλυση των συνδετικών κονιαμάτων της λιθοδομής καθώς και του υφιστάμενου επιχρίσματος για εξακρίβωση ιστορικών του στοιχείων και για ακριβέστερη ανάλυση του ναού.

Η μελέτη χωρίζεται σε 9 κεφάλαια. Στο πρώτο το εισαγωγικό εμπεριέχεται το αντικείμενο, οι στόχοι και η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε. Στο δεύτερο περιλαμβάνονται στοιχεία σχετικά με το γενικό πλαίσιο και άλλα στοιχεία απαραίτητα για τη μελέτη του ναού (τρόπος διαχείρισης ερειπίων, ιστορικά στοιχεία της περιόδου ανέγερσης του ναού, ανάλυση ναών με κοινά αρχιτεκτονικά και ιστορικά στοιχεία με τον υπό μελέτη ναό κλπ). Το τρίτο, τέταρτο και πέμπτο κεφάλαιο περιλαμβάνουν την ιστορική ανάλυση του μνημείου, την αρχιτεκτονική του περιγραφή και την αποτύπωσή του. Το κεφάλαιο 6 περιλαμβάνει την παθολογία του, το κεφάλαιο 7 τις προτάσεις αποκατάστασης και στήριξης του ναού και το κεφάλαιο 8 τα συμπεράσματα.

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Διαδικασία Φωτογραμμετρίας– Ψηφιοποίηση μνημείου

Για σκοπούς αποτύπωσης και ψηφιοποίησης του μνημείου έγινε χρήση παραδοσιακών και σύγχρονων μέσων αποτύπωσης μέσω της διαδικασίας της φωτογραμμετρίας. Έγινε αποτύπωση όλων των χαρακτηριστικών στοιχείων του κτηρίου όπως η γένεση των νευρώσεων στη βόρεια τοιχοποιία. Με παραδοσιακά μέσα, όπως η μετροταινία και το laser μετρήθηκε η κάτοψη του μνημείου ενώ τα ύψη του μνημείου σχεδιάστηκαν έπειτα από τη διαδικασία της φωτογραμμετρίας. Με τη χρήση φωτογραμμετρίας έγινε κατορθωτή η απεικόνιση και μέτρηση δύσβατων σημείων του κτηρίου όπως η βόρεια του όψη όπου το υφιστάμενο έδαφος και γεωμορφολογία του εδάφους δεν επιτρέπουν την μέτρηση του μνημείου. Κατά την ψηφιακή αποτύπωση της εκκλησίας ακολουθήθηκε η πιο κάτω διαδικασία. Για τη διαδικασία της φωτογραμμετρίας χρησιμοποιήθηκαν τα κατάλληλα όργανα όπως το drone με κάμερα, σημεία ελέγχου εδάφους και GPS RTK. Στη φωτογραμμετρία, ένα drone καταγράφει μεγάλο αριθμό φωτογραφιών υψηλής ανάλυσης σε μια περιοχή. Αυτές οι εικόνες αλληλεπικαλύπτονται έτσι ώστε το ίδιο σημείο στο έδαφος να είναι ορατό σε πολλές φωτογραφίες και από διαφορετικά πλεονεκτικά σημεία. Προκειμένου να επιτευχθεί η ακριβής τοποθεσία με συντεταγμένες, χρησιμοποιήθηκαν σημεία ελέγχου εδάφους που συνδέθηκαν με το GPS. Τοποθετήθηκαν 20 σημεία σε διάφορα σημεία του μνημείου και της γύρω περιοχής. Επιλέγηκαν σημεία σε διάφορα ύψη. Τα σημεία ελέγχου εδάφους είναι σημεία στο έδαφος με γνωστές συντεταγμένες. Η περιοχή μελέτης δεν είναι επίπεδη, οπότε τοποθετήθηκαν σημεία σε διάφορα υψόμετρα στο πάνω και κάτω μέρος του τοίχου περιφράξης.

Έγινε έρευνα της περιοχής με ένα UAV το οποίο ήταν γεωαναφερόμενο με GCP. Στη συνέχεια, οι εικόνες που αποκτήθηκαν από το UAV εισήχθησαν σε λογισμικό φωτογραμμετρίας προκειμένου να δημιουργηθεί ένα τρισδιάστατο μοντέλο. Το υπόλοιπο της μεθοδολογίας περιλαμβάνει την εισαγωγή του τρισδιάστατου μοντέλου στο λογισμικό Building Information Modeling (BIM), το οποίο θα χρησιμοποιηθεί για τη δημιουργία σχεδίων. Με τη χρήση του BIM, μπορεί να γίνει η δημιουργία σχεδίων αποτύπωσης και μετέπειτα αποκατάστασης του μνημείου με ακρίβεια.

Για τη διαδικασία της φωτογραμμετρίας χρησιμοποιήθηκαν τα κατάλληλα όργανα όπως το drone με κάμερα, σημεία ελέγχου εδάφους και GPS RTK. Στη φωτογραμμετρία, ένα drone καταγράφει μεγάλο αριθμό φωτογραφιών υψηλής ανάλυσης σε μια περιοχή. Αυτές οι εικόνες αλληλεπικαλύπτονται έτσι ώστε το ίδιο σημείο στο έδαφος να είναι ορατό σε πολλές φωτογραφίες και από διαφορετικά πλεονεκτικά σημεία. Προκειμένου να επιτευχθεί η ακριβής τοποθεσία με συντεταγμένες, χρησιμοποιήθηκαν σημεία ελέγχου εδάφους που συνδέθηκαν με το GPS. Τοποθετήθηκαν 20 σημεία σε διάφορα σημεία του μνημείου και της γύρω περιοχής (εικ.1). Επιλέγηκαν σημεία σε διάφορα ύψη, καθώς η περιοχή μελέτης του μνημείου δεν είναι επίπεδη. Τα σημεία ελέγχου εδάφους είναι σημεία στο έδαφος με γνωστές συντεταγμένες.

Εικ.1 Τοποθέτηση σημείων σε περιοχές εντός και εκτός του μνημείου

2. ΓΕΝΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΚΑΙ ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΜΕΛΕΤΗΣ

Διαχείριση ιστορικών κτηρίων υπό μορφή ερειπίων

Εικ. 2 Αγία Μαρίνα, Καντού, Κύπρος

Εικ. 3 Απόστολος Λουκά, Ακρούντα, Κύπρος

Εικ.4 Άγιος Σωζόμενος, Κύπρος

Το ζήτημα της μνημειακής αποκατάστασης προέκυψε μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, ιδιαίτερα κατά την αντιμετώπιση του μεγάλου ζητήματος της ανοικοδόμησης της κατεστραμμένης Ευρώπης. Ο πρώτος Χάρτης που ασχολήθηκε με τα μνημεία ήταν αυτός της Αθήνας (1931), που υπήρξε ο πρώτος Χάρτης σχετικά με τη διαχείριση των μνημείων, της αρχιτεκτονικής και αισθητικής τους υπόστασης όπου γίνεται αποδεκτή πρώτη φορά η χρήση σύγχρονων υλικών ενώ ακόμη τονίζεται η ανάγκη χρήσης αυθεντικών μελών και κάθε νέα παρέμβαση να είναι αναγνώσιμη. Κατά την Ιταλική Carta del Restauro (1938), πρωτεύουσα αξία του μνημείου είναι η καλλιτεχνική. Μετέπειτα κατά τον Brandi η συντήρηση/αποκατάσταση συνίσταται σε οποιαδήποτε επέμβαση και αποσκοπεί στο να καταστήσει αποτελεσματικό/λειτουργικό ένα προϊόν της ανθρώπινης δραστηριότητας. Το 1964 ψηφίζεται ο Χάρτης της Βενετίας όπου σύμφωνα με το άρθρο 9: στόχος της αποκατάστασης είναι η ανάδειξη των αισθητικών και ιστορικών αξιών των μνημείων. Σύμφωνα με το άρθρο 10(Χάρτης Βενετίας) κατά την εκτέλεση εργασιών επέμβασης πρέπει να γίνεται προτίμηση των παραδοσιακών υλικών και τεχνικών ενώ η προσφυγή στη σύγχρονη τεχνολογία είναι θεμιτή, αλλά σε υλικά και τεχνικές με βέβαιη συμπεριφορά στον χρόνο και που να συνάδουν με το υφιστάμενο οικοδόμημα.

Το μνημείο μελέτης είναι εδώ και αρκετά χρόνια σε ερειπιώδη κατάσταση ενώ ακόμη δεν υπάρχουν πηγές, ούτε εικόνες από την αρχική μορφή του ναού σαν σύνολο. Τα σωζόμενα του στοιχεία όμως μαρτυρούν κάποιες πληροφορίες που υποβοηθούν στη μορφολογική του αποκατάσταση. Τίθεται λοιπόν το ερώτημα στον τρόπο με τον οποίο θα γίνει διαχείριση του ερειπίου. Υπάρχουν πολλές στρατηγικές διαχείρισης ιστορικών κτηρίων που βρίσκονται σε ερειπιώδη κατάσταση. Μια στρατηγική είναι η διατήρηση του υφιστάμενου κελύφους και η προσθήκη/επέκταση με νέο υλικό/ τοιχοποιίας με τρόπο που το υφιστάμενο κέλυφος να είναι διακριτό από την εξωτερική πλευρά. Η νέα τοιχοποιία γίνεται με σύγχρονο υλικό που να συνάδει με το υφιστάμενο και να μην-επιβάλλεται σε αυτό.

Αντίστοιχη στρατηγική διαχείρισης ερειπίου είναι η ολική αποκατάσταση/ συμπλήρωση / ανακατασκευή του με τη χρήση ίδιου υλικού με το υφιστάμενο. Η στρατηγική αυτή επιλέγεται όταν είναι γνωστό στον αρχιτέκτονα η αρχική μορφή του μνημείου και υπάρχουν πηγές που να τεκμηριώνουν τη μορφή του. Στην Κύπρο χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η εκκλησία της Αγίας Μαρίνας Καντού (εικ.2).

Επιπλέον μια ακόμη στρατηγική που επιλέγεται είναι η προσθήκη στην τοιχοποιία, αντίστοιχου υλικού με το υφιστάμενο, με τρόπο που να είναι διακριτή η νέα τοιχοποιία σε σύγκριση με την υφιστάμενη. Στις σύγχρονες αποκαταστάσεις επιλέγεται όπως χρησιμοποιηθεί φύλλο μολύβδου στο σημείο ένωσης της νέας τοιχοποιίας με την υφιστάμενη. Επίσης μπορεί εναλλακτικά να επιλεγεί στο σημείο μετάβασης μεταξύ της υφιστάμενης και της νέας τοιχοποιίας, να γίνει χρήση τεμαχίων από κεραμίδια. Χαρακτηριστικό παράδειγμα της Κύπρου, με τη χρήση μολύβδου σε τοιχοποιίες, είναι και ο ναός του Αποστόλου Λουκά στην Ακρούντα (εικ.3). Η παρέμβαση αυτή είναι διακριτή ενώ η νέα λιθοδομή που προστέθηκε επί της υφιστάμενης είναι ίδιου τύπου και χρωματισμού με την υφιστάμενη.

Στην Κύπρο υπάρχουν επίσης και πολλές εκκλησίες/ μνημεία που βρίσκονται σε ερειπιώδη κατάσταση και συντηρούνται στην ερειπιώδη τους μορφή παρουσιάζοντας σημαντικό αρχιτεκτονικό ενδιαφέρον. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η εκκλησία του Αγίου Μάμα στον Άγιο Σωζόμενο (εικ.4). Με τον τρόπο αυτό διασφαλίζεται η διατήρηση της ιστορικής αξίας των μνημείων.

2. ΓΕΝΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΚΑΙ ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΜΕΛΕΤΗΣ

Περίοδος Ενετοκρατίας στην Κύπρο

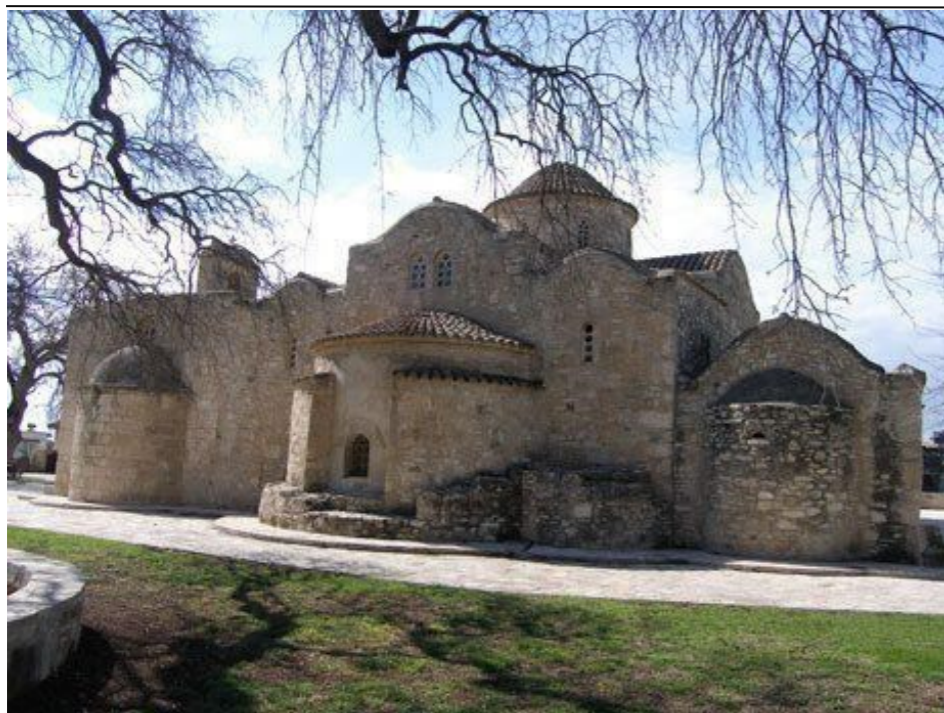
Κατά τον Παπακώστα (Παπακώστας, σ. 117)) η Κύπρος ήταν τμήμα της Βυζαντινής αυτοκρατορίας μέχρι το 1184. Μετέπειτα ακολούθησε η Περίοδος Λουιζινιανών (1192-1473) και η Βενετοκρατία/Ενετοκρατία (επίσημα το 1489) όπου και ανεγέρθηκαν σημαντικά οικοδομήματα στο νησί. Όταν οι Φράγκοι εγκαταστάθηκαν στην Κύπρο (1192 μ.Χ) έκαναν προσπάθειες για εγκαθίδρυση της λατινικής εκκλησίας στο νησί. Στη Κύπρο εγκαταστάθηκαν πολλοί λατίνοι ιερείς και πλήθος μοναχικών ταγμάτων της Δύσης (Εκκλησία της Κύπρου, σ. 70).

Ο ναός μελέτης (βόρειος του συγκροτήματος), υπολογίζεται πως ανήκει στην περίοδο της Φραγκοκρατίας και πιο συγκεκριμένα στον 14^ο αιώνα. Στην Κύπρο υπάρχουν πολλά λατινικά παρεκκλήσια που κτίστηκαν την ίδια περίοδο για την τέλεση ρωμαιοκαθολικών τελετών κυρίως σε περιοχές της Λευκωσίας, Αμμοχώστου, Κερύνειας κλπ. Σύμφωνα με τον Παπαδάμου (Παπαδάμου, σ.63), οι κυριότερες πόλεις στις οποίες άκμασε η γοτθική εκκλησιαστική αρχιτεκτονική ήταν η Λευκωσία και η Αμμόχωστος με κυριότερα αρχιτεκτονικά κτίσματα τους λατινικούς καθεδρικούς ναούς της Αγίας Σοφίας στη Λευκωσία και του Αγίου Νικολάου στην Αμμόχωστο (Παπαδάμου, σ.64). Ο καθεδρικός ναός της Αγίας Σοφίας αποτέλεσε έδρα της Λατινικής Αρχιεπισκοπής της Κύπρου. Κατά τη Χρυσοχού, με την εισβολή των Μαμελούκων(1425-1427) η λατινική εκκλησία αναγκάστηκε να εγκαταλείψει το νησί (Χρυσοχού, σ.15).

Την περίοδο της Φραγκοκρατίας, στην Κύπρο υπήρχαν διάφορα θρησκευτικά τάγματα. Σχεδόν όλα τα θρησκευτικά τάγματα που δημιουργήθηκαν ή αναπτύχθηκαν στη Δυτική Ευρώπη εγκαταστάθηκαν στην Κύπρο κατά το 13ο αιώνα. Τα τάγματα που έφτασαν στην Κύπρο ήταν οι Βενεδικτινοί, οι Καρθουσιανοί, οι Κιστερκιανοί, οι Δομινικανοί, οι Φραγκισκανοί και οι Καρμηλίτες. Όλα τα τάγματα είχαν αναπτύξει καλές σχέσεις με τους βασιλείς και ευγενείς της Κύπρου με εξαίρεση το τάγμα των Φραγκισκανών. Διαφαίνεται πως τα περισσότερα από τα τάγματα είχαν εγκατασταθεί σε αγροτικές περιοχές της επαρχίας της Λευκωσίας, της Αμμοχώστου και της Λεμεσού (Coureas, 1195-1312, σ.187).

2. ΓΕΝΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΚΑΙ ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΜΕΛΕΤΗΣ

Ναοί με προσαρτημένο παρεκκλήσι

Εικ.5 Παναγία Αγγελόκτιστη, Κίτι, Λάρνακα

Εικ.6 Άγιος Συμεών, Αμμόχωστος

Το υπό μελέτη εκκλησιαστικό οικοδόμημα αποτελείται από δύο ναούς, ένα γοθικό που βρίσκεται στη βόρεια πλευρά και τα ερείπια ενός ακόμη ναού στη νότια πλευρά που είναι προσαρτημένος στο γοθικό και που αποτελεί βυζαντινό ναό. Από φωτογραφίες του Τμήματος Αρχαιοτήτων του 1937 φαίνεται ότι στις αρχές του αιώνα στο σημείο μελέτης ήταν ορατός μόνο ο βόρειος γοθικός ναός. Από ανασκαφές που έκανε μετέπειτα το Τμήμα αποκαλύφθηκαν τα ερείπια του παλαιότερου νότιου ναού. Μέσα από ιστορική ανάλυση των δύο ναών προκύπτει πως αρχικά στο σημείο υπήρχε ο νότιος βυζαντινός ναός και μετέπειτα προστέθηκε στα βόρεια του ο γοθικός ναός (περίοδο 14 ου αιώνα και μετά).

Σύμφωνα με τον Παπαδάμου (Παπαδάμου σ.56) με την κατάληψη της Κύπρου από τους Φράγκους προέκυψε η ανάγκη για μετασκευή παλιών ναών ή και την ανέγερση νέων που θα χρησιμοποιούσαν οι λατίνοι για την άσκηση των λατρευτικών τους καθηκόντων. Προκύπτει η ανάγκη για τη δημιουργία οικοδομημάτων που θα αφορούν τα λατρευτικά τους καθήκοντα. Για τις θρησκευτικές τους ανάγκες προχώρησαν στην προσθήκη μικρών ιερών χώρων σε βυζαντινού ρυθμού ναούς των υπηκόων τους.

Με την εισβολή των Μαμελούκων (1425-1427) η λατινική εκκλησία υπέστη μεγάλο πλήγμα με αποτέλεσμα να εγκαταλείψει το νησί μεγάλος αριθμός ταγμάτων, αφήνοντας ελεύθερο το πεδίο δράσης στην ορθόδοξη εκκλησία (Χρυσοχού, σ. 7). Στα τέλη του 15^{ου} αιώνα ήταν συνηθισμένες οι κοινές λατρευτικές συναντήσεις της ορθόδοξης και της λατινικής εκκλησίας. Επίσης εμφανίζονται ναοί για λατρευτική χρήση τους από πιστούς και των δύο δογμάτων. Παραδείγματα ορθοδόξων ναών με λατινικά παρεκκλήσια είναι η Παναγία Αγγελόκτιστη στο Κίτι (εικ.5), ο ναός του Αγίου Συμεών στην Αμμόχωστο (εικ.6) , ο ναός του Αγίου Νικολάου στην Αμμόχωστο και άλλα (Χρυσοχού, σ. 10). Πρόκειται για ναούς των οποίων τα προσαρτημένα παρεκκλήσια χρονολογούνται γύρω στο 14^ο αιώνα.

2. ΓΕΝΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΚΑΙ ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΜΕΛΕΤΗΣ

Χαρακτηριστικά ναών γοθτικής αρχιτεκτονικής

Εικ.7 Σταυροθόλια σε ναό Παναγίας Αγγελόκτιστης, Κίτι

Εικ. 8 Βάση νεύρωσης, Παναγίας Στάζουσας

Εικ.9 Κουφώματα εκκλησίας Παναγίας Καρμιώτισσας Λεμεσός

Τα παραδείγματα που θα αναλυθούν είναι παραδείγματα εκκλησιών με μορφολογικά και τυπολογικά στοιχεία γοθτικής αρχιτεκτονικής, παρόμοια με την εκκλησία μελέτης, που κτίστηκαν την ίδια περίοδο με το υπό μελέτη μνημείο. Το βόρειο εκκλησιαστικό οικοδόμημα του μνημείου μελέτης, παρουσιάζει γοθικά χαρακτηριστικά αντίστοιχα με τους ναούς που χρονολογούνται κατά το 14^ο αιώνα.

Σύμφωνα με τον Παπαδάμου οι τύποι των βυζαντινών ναών που κυριαρχούν στα πρώτα χρόνια της Φραγκοκρατίας δε διαφέρουν από αυτούς της μεσοβυζαντινής περιόδου. Παρατηρείται κυρίως ο τύπος του ελεύθερου σταυρού με τρούλλο που μετατρέπεται σε εγγεγραμμένο σταυρό, ο μονόκλιτος με τρούλλο, ο μονόχωρος καμαροσκέπαστος, ο μονόκλιτος ξυλόστεγος ναός, η δίκλιτη ή τρίκλιτη βασιλική με ενιαία δίρριχτη ξύλινη στέγη και ο «φραγκοβυζαντινός» ναός (Παπαδάμου, σ.57).

Σε γοθικούς ναούς είναι εμφανές το κατασκευαστικό σύστημα με τα οξυκόρυφα τόξα και τα σταυροθόλια με νευρώσεις. Η αλληλοτομή δύο καμάρων με οξυκόρυφη απόληξη οδηγεί στη δημιουργία του λεγόμενου σταυροθολίου προκειμένου να στηριχθεί το οικοδόμημα το οποίο ταυτόχρονα δημιουργεί ένα ενδιαφέρον αισθητικό αποτέλεσμα. Η χρήση του οξυκόρυφου στοιχείου εμφανίζεται και στα κουφώματα στα οποία εμφανίζεται οξυκόρυφη απόληξη.

Αντίστοιχα, ένα ακόμη χαρακτηριστικό που εμφανίζεται στους ναούς είναι η χρήση διακοσμητικών στοιχείων κυρίως στα ανοίγματα αλλά και η παρουσία του τύμπανου/τυφλό τόξο άνωθεν των κεντρικών θυρών. Το οξυκόρυφο τόξο που δημιουργείται επάνω από την είσοδο φέρει διάκοσμο με κοιλόκυρτες ραβδώσεις. Τα κουφώματα σε γοθικούς ναούς είναι συνήθως στενόμακρα. Σε μερικές περιπτώσεις εμφανίζεται λίθινο προεξέχον τόξο με οριζόντια απόληξη στο άνω τμήμα των παραθύρων. Η εσωτερική τους επιφάνεια συνήθως χωριζόταν σε τριπλούς και τετραπλούς κύκλους (εικ.9) ή ακόμα και τρίγωνα με οδοντωτό διάκοσμο. Χαρακτηριστική είναι η παρουσία των ορθογώνιων σε σχήμα ανοιγμάτων. Στους μεγαλύτερους ναούς, στις μακριές τους πλευρές, εμφανίζονται κυρίως ανοίγματα με οριζόντιο μονολιθικό ανώφλι διακοσμημένο με γωνιαίους κιλλίβαντες, είτε ανοίγματα με τοξωτό υπέρθυρο. Στις αψίδες του Ιερού εμφανίζονται κυρίως ορθογώνια ανοίγματα είτε ανοίγματα με ορθογώνια απόληξη στο άνω τους μέρος όπως ο Ναός του Αγίου Μάμα στη Σωτήρα.

Οι νευρώσεις σε ναούς είναι κάτι που χαρακτήριζε τους γοθικούς ναούς. Παρόλα αυτά σύμφωνα με τον Μπούρα σταυροθόλια με διαγώνιες νευρώσεις είναι κάτι που συναντάται και σε βυζαντινά μνημεία. Πρόκειται για μεταγενέστερες εκκλησίες με φράγκικη επίδραση (Μπούρας, σ.6). Μνημεία στην Ελλάδα όπου διαπιστώθηκαν σταυροθόλια με νευρώσεις είναι ο Ναός της Παναγίας της Μονής Οσίου Λουκά, ο Ναός Αγίου Νικολάου στα Καμπιά κλπ. Οι διαγώνιες νευρώσεις καταλήγουν σε οξυκόρυφες απολήξεις. Χαρακτηριστικά μνημεία στην Κύπρο όπου εμφανίζονται νευρώσεις στο εσωτερικό του ναού είναι η εκκλησία του Αγίου Γεωργίου στο Σκαλί Αγλαντζιάς, το γοθικό παρεκκλήσι που είναι προσαρτημένο στο ναό της Παναγίας Αγγελόκτιστης στο Κίτι (εικ.7), ο Ναός του Τιμίου Σταυρού στην Κουκά καθώς και η Παναγία η Στάζουσα στα Πυργά. Οι νευρώσεις που χαρακτηρίζουν τα σταυροθόλια των ναών εμφανίζουν ιδιαίτερο διάκοσμο στη γένεσή τους (εικ.8,10).

Ακόμη ένα στοιχείο που εμφανίζεται σε ναούς από την περίοδο της Φραγκοκρατίας και εξής είναι η παρουσία αντηρίδων εξωτερικά των ναών. Οι αντηρίδες μπορούν να διακριθούν σε δύο κατηγορίες, αυτές που εφάπτονται στην τοιχοποιία του κτηρίου και στις επίστεγες. Η επίστεγη αντηρίδα είναι ειδικός τύπος αντηρίδας (υποστηρίγματος), που σχετίζεται κυρίως με την αρχιτεκτονική των Γοθικών ναών και χρησιμοποιείται για κατασκευαστικούς λόγους. Οι αντηρίδες χρησιμοποιούνται σαν στήριξη για τις ωθήσεις που δέχεται ο ναός από τον τρούλλο, για αυτό εμφανίζονται κυρίως σε τρουλλαίους ναούς. Στις πλείστες περιπτώσεις οι αντηρίδες είχαν επικλινή απόληξη. Χαρακτηριστικό παράδειγμα γοθικού ναού στην Κύπρο όπου έγινε χρήση αντηρίδων είναι ο Καθεδρικός ναός της Αγίας Σοφίας στη Λευκωσία. Αντίστοιχο παράδειγμα είναι και ο ναός του Αγίου Μάμα στη Σωτήρα (εικ.11) όπου οι αντηρίδες στο άνω τους μέρος έχουν επικλινή απόληξη.

2. ΓΕΝΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΚΑΙ ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΜΕΛΕΤΗΣ

Χαρακτηριστικά ναών γοθτικής αρχιτεκτονικής

Εικ.10 Βάση νεύρωσης, Παναγίας Αγγελόκτιστης

Για την κατασκευή της στέγης σε ναούς γοθτικής αρχιτεκτονικής, εκτός από τη χρήση γοθικών σταυροθολίων, αρχίζει να χρησιμοποιείται η ελαφρά οξυκόρυφη καμάρα που εξωτερικά δημιουργεί αετώματα. Σε αρκετά παραδείγματα ναών γοθτικής αρχιτεκτονικής εμφανίζεται οροφή με κλίση με ελαφρά οξυκόρυφη ή και ημικυκλική απόληξη και οριζοντίωσή της στις γωνιές του ναού πιθανόν για την απορροή των νερών. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι ο ναός της Αγίας Βαρβάρας στην Αγία Νάπα όπως και ο ναός της Παναγίας της Στάζουσας, στα Πυργά. Ένα άλλο στοιχείο που αρχίζει να εμφανίζεται σε γοθικούς ναούς είναι η κτιστή Αγία Τράπεζα.

Εικ.11 Εκκλησία Αγίου Μάμα, Σωτήρα

2. ΓΕΝΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΚΑΙ ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΜΕΛΕΤΗΣ

Τύποι ναών της περιόδου της Φραγκοκρατίας

Εικ.12 Παναγία Καρμιώτισσα Λεμεσός

Εικ.13 Παναγία Στάζουσα Πυργά

ΜΟΝΟΧΩΡΟΣ ΝΑΟΣ ΜΕ ΤΡΟΥΛΛΟ

Ο τρούλλος αποτελεί στοιχείο της βυζαντινής αρχιτεκτονικής. Παρόλα αυτά εξακολουθεί να χρησιμοποιείται την περίοδο της φραγκοκρατίας. Παράδειγμα μονόχωρου ναού, γοθτικής αρχιτεκτονικής με τρούλλο είναι η εκκλησία του Αγίου Μάμα στη Σωτήρα. Ακόμη ένας μονόκλιτος ναός γοθτικού ρυθμού με τρούλλο είναι ο Άγιος Νικόλαος στη Χλώρακα. Πρόκειται για ναό του 16^{ου} αιώνα ενώ κάποιοι μελετητές υποστηρίζουν πως κτίστηκε το 12^ο αιώνα. Αργότερα, προστέθηκε στο μικρό ναό ο νάρθηκας. Αντίστοιχο παράδειγμα είναι και ο ναός του Αγίου Νικόλαου στην Ορούντα καθώς και του Τιμίου Σταυρού στην Ανώγυρα που είναι κτισμένη πάνω στα θεμέλια μιας παλαιοχριστιανικής βασιλικής και χρονολογείται κατά τον 14ο αιώνα. Επίσης η εκκλησία της Αγίας Ζώνης στην Αμμόχωστο αποτελεί κτίσμα του 14ου αιώνα και αποτελεί παράδειγμα μονόκλιτου ναού με τρούλλο.

ΜΟΝΟΧΩΡΟΙ ΚΑΜΑΡΟΣΚΕΠΑΣΤΟΙ ΝΑΟΙ Η ΜΕ ΣΤΑΥΡΟΘΟΛΙΑ

Παράδειγμα καμαροσκέπαστου μονόχωρου ναού, είναι ο ναός της Παναγίας της Καρμιώτισσας (εικ.12) που αποτελεί παράδειγμα γοθτικής αρχιτεκτονικής και σύμφωνα με την παράδοση κτίστηκε από Καρμηλίτες μοναχούς το 14^ο αιώνα. Οι Καρμηλίτες αποτελούν ένα από τα μοναχικά λατινικά τάγματα της Λατινικής Εκκλησίας που άκμασαν στην Κύπρο. Σε καμαροσκέπαστους ναούς η οροφή εσωτερικά αποτελείται από σφενδόνια. Ακόμη κάποια παραδείγματα μονόχωρου καμαροσκέπαστου είναι του Αγίου Ανδρονίκου στην Πόλη Χρυσοχού που υπολογίζεται το 16^ο αιώνα καθώς και του Αγίου Μηνά στον Ακάμα, επίσης του 16^{ου} αιώνα.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα μονόχωρου ναού με σταυροθόλια είναι η Αρμένικη Εκκλησία στην Αμμόχωστο. Η στέγη αποτελείται από πέτρα και οριζόντια γείσα και εξωτερικά είναι εμφανή τα σταυροθόλια της οροφής. Στο γοθικό παρεκκλήσι της Παναγίας της Αγγελόκτιστης στο Κίτι είναι εμφανή τα γοθικά σταυροθόλια εσωτερικά με νευρώσεις και γένεση νευρώσεων με διάκοσμο. Σε ναούς με σταυροθόλια χρησιμοποιείται το σύστημα των νευρώσεων εσωτερικά ενώ ακόμη τα σταυροθόλια οροφής είναι εμφανή εξωτερικά. Αντίστοιχο παράδειγμα αποτελεί και ο ναός της Παναγίας της Στάζουσας στα Πυργά (εικ.13).

2. ΓΕΝΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΚΑΙ ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΜΕΛΕΤΗΣ

Τύποι ναών της περιόδου της Φραγκοκρατίας

Εικ.14 Εκκλησία Αγίου Ιακώβου, Τρίκωμο

Εικ.15 Εκκλησία Αγίου Μάμα, Μόρφου

ΦΡΑΓΚΟΒΥΖΑΝΤΙΝΟΣ ΤΥΠΟΣ

Στα χρόνια της Λατινοκρατίας, οι Λατίνοι ήθελαν να τονίσουν την υπεροχή τους έναντι των ορθοδόξων με την ανέγερση τεράστιων γοθικών ναών, ενώ οι ορθόδοξοι προσπάθησαν να διατηρήσουν τη βυζαντινή παράδοση. Παρά την εμμονή των ορθοδόξων στη Βυζαντινή παράδοση, επηρεάστηκαν από την αρχιτεκτονική των φράγκων. Για αυτό παρουσιάζεται κατά το 14^ο αιώνα, ο Φραγκοβυζαντινός τύπος ναού, που αποτελεί συνδυασμό βυζαντινού και γοθικού ναού (Εκκλησία της Κύπρου, σ. 84).

Κατά τον Παπαδάμου (Παπαδάμου, σ.64) η τελευταία περίοδος της γοθικής αρχιτεκτονικής στην Κύπρο αρχίζει από το 1360 και ολοκληρώνεται με την οριστική κατάληψη του νησιού από τους Οθωμανούς (1571). Κατά τον 14ο αιώνα με την συνύπαρξη βυζαντινών και δυτικών αρχιτεκτονικών μορφολογικών στοιχείων δημιουργήθηκε ένας νέος εκκλησιαστικός αρχιτεκτονικός τύπος, ο «φραγκοβυζαντινός». Στο κείμενο του ο Παπαδάμου κάνει αναφορά για τον ορθόδοξο «φραγκοβυζαντινό» ναό του Αγίου Νικολάου (Bedestan), ο οποίος υψώνεται απέναντι από τη λατινική εκκλησία ως ένδειξη μεγαλοπρέπειας και αντίστασης του ορθόδοξου στοιχείου έναντι του λατινικού (Παπαδάμου σ.65).

Κατά τον Παπαδάμου, τα δύο μεγάλα κέντρα, η Λευκωσία και η Αμμόχωστος αναδείχθηκαν σε διοικητικά κέντρα του φραγκικού καθεστώτος, με αποτέλεσμα την ύπαρξη μεγαλύτερου αριθμού γοθικών επιδράσεων. Αναμειγνύονται τυπολογικά και μορφολογικά στοιχεία της βυζαντινής και δυτικής μεσαιωνικής αρχιτεκτονικής. Αλλάζει ο τρόπος δόμησης και τύπος των ναών που δέχεται δυτικές επιδράσεις όπως η χρήση οκταγωνικού τρούλου. Αρχίζουν να εμφανίζονται δυτικής μορφής περιθυρώματα, ημικυκλικές αψίδες, δυτικά κωδωνοστάσια, αντηρίδες κα. Από τη φραγκική αρχιτεκτονική δανείστηκαν το χαρακτηριστικό των οξυκόρυφων απολήξεων της αψίδας και των τόξων, την κάλυψη της οροφής με σταυροθόλια, τη χρήση πελεκητών λίθων για την τοιχοδομία, τις αντηρίδες, τη χρήση προστώων και το γλυπτό διάκοσμο στα περιθυρώματα στους κυκλικούς φεγγίτες και στις υδρορροές (Παπαδάμου, σ.66).

Κάποια παραδείγματα φραγκοβυζαντινού τύπου είναι το τρίκλιτο καθολικό του Αγ. Μάμαντος στη Μόρφου (εικ.15), τα μονόκλιτα καθολικά των μονών της Παναγίας του Σίντη, του Αγίου Σάββα του Κάρνος, της Παναγίας Χρυσοπατερίτισσας στον Πωμό κτισμένο το 1520, το μονόκλιτο καμαροσκέπαστο Καθολικό του Αγίου Μηνά Βάβλας του 16^{ου}-18^{ου} αι. καθώς και ο τρίκλιτος ναός της Αγίας Μαρίας στην Ποταμιού. Αντίστοιχο παράδειγμα φραγκοβυζαντινού ναού είναι και η εκκλησία Αγίου Ιακώβου στο Τρίκωμο (εικ.14). Αποτελεί μονόκλιτη εκκλησία με τρούλλο όπου εσωτερικά τα τόξα και οι καμάρες είναι οξυκόρυφες και εξωτερικά οι αετωματικές απολήξεις των τόξων και των καμάρων είναι έντονα επικλινείς. Ο τρούλλος έχει 8 παράθυρα με οξυκόρυφο τόξο. Τα τυφλά αψιδώματα είναι εμφανή και στο εξωτερικό του ναού δημιουργώντας την εντύπωση του σταυροειδούς εγγεγραμμένου ναού. Στην εκκλησία του Αγίου Μάμα στο Δάλι η στέγαση δημιουργείται με σταυροθόλια, δημιουργώντας οξυκόρυφα αετώματα στη νότια και βόρεια πλευρά.

Σε φραγκοβυζαντινούς ναούς με τρούλλο παρατηρείται κυρίως το οκταγωνικό σχήμα τυμπάνου και το πολύπλευρο σχήμα της κόγχης του Ιερού.

2. ΓΕΝΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΚΑΙ ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΜΕΛΕΤΗΣ

Εκκλησίες της Κύπρου αφιερωμένες στο Τίμιο Σταυρό

Στην Κύπρο υπάρχουν ναοί αφιερωμένοι στο Τίμιο Σταυρό όπως η εκκλησία της Μονής του Τιμίου Σταυρού στο Σταυροβούνι, η εκκλησία της Μονής του Τιμίου Σταυρού στα Ανώγυρα, η εκκλησία Τιμίου Σταυρού στην Τόχνη, στα Λεύκαρα, στο Πελένδρι, στην Κουκά, και στη Τσάδα.

Θα αναλυθούν εκκλησίες με κοινά ιστορικά στοιχεία που συνδέονται με τον Τίμιο Σταυρό. Αποτελούν εκκλησίες μεταξύ 12^{ου}-14^{ου} αιώνα, περίοδο στην οποία υπολογίζεται πως κτίστηκε το βόρειο τμήμα του ναού μελέτης στην Τόχνη.

ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΙΜΙΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥ ΣΤΑ ΛΕΥΚΑΡΑ

Η εκκλησία στα Λεύκαρα χρονολογείται το 14^ο αιώνα και ανακαινίστηκε το 18^ο αιώνα⁵. Η χρονολογία αυτή επιβεβαιώνεται και από την επιγραφή του Ολβιανού στο κάτω μέρος του ασημένιου Σταυρού των Λευκάρων. Ο Ολβιανός ήταν επίσκοπος Λευκάρων στα 1307, τον καιρό της Φραγκοκρατίας. Ο ναός στο ανατολικό του τμήμα ακολουθεί τον τύπο του σταυροειδούς με τρούλλο. Εσωτερικά έχει έξι κίονες ανά τρεις σε δυο σειρές. Η εκκλησία του Τιμίου Σταυρού δέχθηκε επεκτάσεις σε διάφορες φάσεις.

Ο ναός παρουσιάζει γοτθικά χαρακτηριστικά όπως ο ναός μελέτης στην Τόχνη όπως οι οξυκόρυφες απολήξεις στα κουφώματα του. Στο ναό στα Λεύκαρα εμφανίζονται επίσης αντηρίδες βόρεια και νότια του ναού.

ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΙΜΙΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥ ΣΤΟ ΠΕΛΕΝΔΡΙ

Ο ναός του Τιμίου Σταυρού στο Πελένδρι ήταν αρχικά μονόκλιτος με τρούλο, που χτίστηκε γύρω στα μέσα του 12ου αιώνα. Καταστράφηκε κάτω από αδιευκρίνιστες συνθήκες και η σημερινή μορφή του ναού είναι το αποτέλεσμα πολλών προσθηκών και αλλαγών, οι οποίες διενεργήθηκαν σε διάφορες περιόδους. Μόνο η αψίδα επέζησε του αρχικού κτίσματος. Σήμερα η εκκλησία αποτελεί μια τρίκλιτη βασιλική με τρούλλο, παρόλα αυτά χαρακτηρίζεται από γοτθικά στοιχεία όπως η οξυκόρυφη απόληξη θυρών. Σύμφωνα με την παράδοση το βόρειο κλίτος είναι μεταγενέστερο και ανεγέρθηκε από τα μέσα του 14^{ου} αιώνα.

Διαφαίνεται πως ο ναός στο Πελένδρι δέχτηκε επιδράσεις λόγω της χρήσης του βόρειου κλίτους ως λατινικό παρεκκλήσι. Αντίστοιχα και ο ναός μελέτης στη Τόχνη χρησιμοποιήθηκε ως λατινικός ναός. Η θύρα στη βόρεια τοιχοποιία του ναού έχει οξυκόρυφη απόληξη σε αντίθεση με τη νότια θύρα. Σε αντίθεση με το ναό στην Τόχνη όπου η δυτική θύρα στο άνω μέρος της έχει τυφλό τόξο, η βόρεια θύρα στο ναό στο Πελένδρι δεν εμφανίζει κάτι τέτοιο. Οι διάφορες φάσεις που εμφανίζονται στο ναό συσχετίζονται με την ιστορία του χωριού και το γεγονός ότι κατά τη Φραγκοκρατία, η περιοχή αποτελούσε φέουδο.

2. ΓΕΝΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΚΑΙ ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΜΕΛΕΤΗΣ

Εκκλησίες της Κύπρου αφιερωμένες στο Τίμιο Σταυρό

Εικ.16 Εσωτερικό εκκλησίας Τιμίου Σταυρού στην Κουκά

ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΙΜΙΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥ ΣΤΗΝ ΚΟΥΚΑ

Η εκκλησία του Τιμίου Σταυρού στην Κουκά (εικ.16) αποτελεί σταυροειδή εκκλησία με σταυροθόλιο στο μέσο του σταυρού. Σύμφωνα με την παράδοση η Αγία Ελένη οικοδόμησε στην Κουκά μοναστήρι, το οποίο καταστράφηκε και αργότερα στην ίδια τοποθεσία, οικοδομήθηκε νέος ναός. Το μόνο κτίσμα που σώζεται σήμερα είναι ο ναός του Τιμίου Σταυρού. Η εκκλησία ανάγεται στο 12^ο αιώνα και στο κέντρο φέρει σταυροθόλιο, αντί τρούλο. Αρχικά, στο κέντρο του ναού πρέπει να υπήρχε τρούλος ο οποίος καταστράφηκε, και αντικαταστάθηκε από ένα γοτθικό σταυροθόλιο.

Στο εσωτερικό υπάρχουν νευρώσεις που θυμίζουν τις νευρώσεις που εμφανίζονται και στην εκκλησία του Τιμίου Σταυρού στην Τόχνη. Στο σημείο αυτό τίθεται το ερώτημα κατά πόσο η σταυροθολική «τρουλλοκαμάρα» χαρακτήριζε και το μνημείο στην Τόχνη. Εσωτερικά ο ναός αποτελείται από ημικυκλικά τόξα ενώ ακόμη υπάρχουν ίχνη παλαιότερων τοιχογραφιών. Τα ημικυκλικά τόξα πιθανόν να στήριζαν το τύμπανο του ναού στον οποίο υψώνεται κάποιος τρούλος.

ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΙΜΙΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥ ΣΤΟΝ ΑΡΑΚΑΠΑ

Πρόκειται για εκκλησάκι σε ερειπιώδη κατάσταση. Από τα σωζόμενα του στοιχεία διαφαίνεται πως πρόκειται για μικρό, σταυροειδή σε κάτοψη ναό. Παρόλο που η οροφή του δε σώζεται σήμερα, διακρίνεται μέρος του τρούλου πάνω από το χώρο του ιερού.

2. ΓΕΝΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΚΑΙ ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΜΕΛΕΤΗΣ

Συμπεράσματα/Σύγκριση

Εικ. 17 Εκκλησία Αγίας Βαρβάρας, Αγία Νάπα

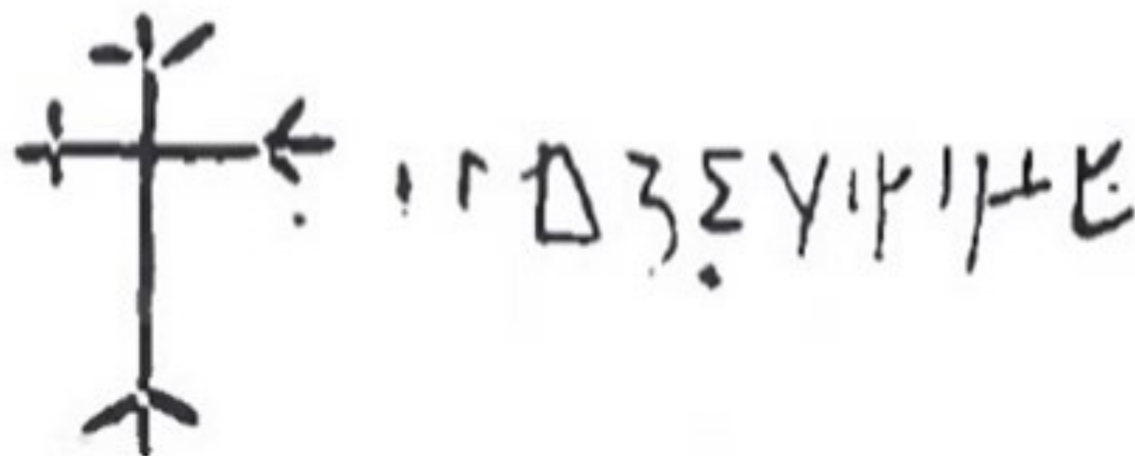
Ο υπό μελέτη ναός χαρακτηρίζεται από λιγοστά ανοίγματα όπως και άλλα παράλληλα που εξετάστηκαν (ναός της Παναγίας της Καρμιώτισσας, ναός Αγίου Νικολάου στη Χλώρακα, Αρμένικη Εκκλησία της Αμμοχώστου). Η παρουσία λιγοστών ανοιγμάτων πιθανόν να αποτελούσε χαρακτηριστικό των γοθτικών ναών της εποχής στην Κύπρο. Κύριο χαρακτηριστικό των γοθτικών ναών του νησιού είναι η παρουσία τυφλού τύμπανου με οξυκόρυφη απόληξη άνωθεν της δυτικής κεντρικής θύρας κάτι που χαρακτηρίζει και το ναό μελέτης.

Τυπολογικά οι ναοί με γοθτικά χαρακτηριστικά παρουσιάζουν παρόμοια τυπολογικά χαρακτηριστικά με τους βυζαντινούς ναούς λαμβάνοντας υπόψη πως η κόγχη του ιερού τοποθετείτο στα ανατολικά όπως και η κεντρική θύρα στα δυτικά. Υπάρχουν επίσης ναοί στους οποίους δεν εμφανίζεται προεξοχή/κογχή ιερού στα ανατολικά, όπως ο ναός της Παναγίας Καρμιώτισσας και ο ναός της Αγίας Βαρβάρας στην Αγία Νάπα (εικ.17). Σε κάποιους ναούς υπάρχει θύρα στη βόρεια και νότια πλευρά, όπως στην εκκλησία του Αγίου Μάμα στη Σωτήρα, στην Αρμένικη Εκκλησία στην Αμμόχωστο και αλλού. Η ύπαρξη θύρας για πρόσβαση από το χώρο του ιερού προς τον εξωτερικό χώρο, δεν αποτελεί συχνό χαρακτηριστικό των ναών της γοθτικής αρχιτεκτονικής, παρόλο που το στοιχείο αυτό εμφανίζεται στο ναό μελέτης.

Οι τύποι ναών γοθτικής αρχιτεκτονικής που εμφανίζονται στην Κύπρο, είναι μονόχωροι κυρίως με οξυκόρυφα σταυροθόλια, καμαροσκέπαστοι ή και με τρούλλο. Κατά την περίοδο της Φραγκοκρατίας εμφανίζεται και ο Φραγκοβυζαντινός τύπος ναού.

3. ΑΝΑΛΥΣΗ ΜΝΗΜΕΙΟΥ

Ιστορικά στοιχεία ναού μελέτης

Εικ. 18 Επιγραφή– Camille Enlart, σ.337

Κατά τον Gunnis (Rupert Gunnis, σ.439) η Τόχνη συνδέεται με την Αγία Ελένη, η οποία μετά από θείκη εντολή έκτισε τη Μονή Σταυροβουνίου για να στεγάσει το Τίμιο Σταυρό ενώ κοντά στο σημείο αυτό έκτισε την εκκλησία της Τόχνης για να φιλοξενήσει το τεμάχιο του Τιμίου Σταυρού.

Ο ναός μελέτης αποτελείται από δύο επιμέρους εκκλησιαστικά κτήρια, ένα στα βόρεια (που διατηρεί την τοιχοποιία του σε μεγάλο ύψος) και ένα στα νότια (που διατηρεί την τοιχοποιία στα κατώτερα σημεία του). Από ανάγνωση των σωζόμενων στοιχείων του βόρειου ναού, φαίνεται πως ο βόρειος ναός χαρακτηρίζεται από γοτθικά στοιχεία. Διάφοροι μελετητές έχουν ασχοληθεί με το ναό μελέτης, χρονολογώντας το βόρειο κτίσμα κατά το 14^ο αιώνα. Ο Enlart στην περιγραφή του για το μνημείο, θεωρεί ότι, ο βόρειος ναός, δεν έχει κτιστεί νωρίτερα από το 14^ο αιώνα (Enlart Camille ,σ.339) λόγω της ανάμειξης τεχνοτροπιών και του τρόπου κατασκευής του μνημείου. Κατά τον Enlart ,ο ναός πιθανόν να κτίστηκε περίπου το 1340 μετά την εύρεση του Σταυρού. Πιθανώς οι άνθρωποι στην Τόχνη να πίστευαν πως αν χτίσουν αυτή τη νέα εκκλησία θα τους επιστραφεί ο Σταυρός. Ο Gunnis χρονολογεί επίσης το βόρειο ναό στον 14^ο αιώνα (Robert Gunnis, σ.441). Κατά τον Parthog, ο ναός κάηκε το 1426 καθώς συνδέεται με την είσοδο των Μαμελούκων στο νησί(Gwynneth der Parthog, σ.307).

Σύμφωνα με τον Enlart, υπάρχουν μαρτυρίες από κατοίκους του χωριού της Τόχνης για την παρουσία εκκλησίας στο χωριό καθώς και για τα ερείπια άλλης εκκλησίας που πιστεύεται ότι χτίστηκε από την Αγία Ελένη (Enlart Camille ,σ.337). Πιθανόν να πρόκειται για το βόρειο εκκλησιαστικό οικοδόμημα του ναού του Τιμίου Σταυρού. Ο Enlart κάνει αναφορά στην έλευση της Αγίας Ελένης στην Κύπρο επιστρέφοντας από τα Ιεροσόλυμα με τον Τίμιο Σταυρό.

Ο Enlart κάνει αναφορά και για ένα σημάδι σε βράχο κοντά στο ναό μελέτης, το οποίο πιστεύεται ότι προέρχεται από την Αγία Ελένη (Enlart, σ.337). Ο Enlart παραθέτει και εικόνα της επιγραφής αυτής όπου ο ίδιος αναφέρει πως είναι σε κόκκινο χρώμα και πως θυμίζει γοτθικό σταυρό καθαγιασμού, το οποίο ο Enlart υποθέτει πως προέρχεται από το 15^ο αιώνα. Επίσης η επιγραφή αυτή φέρει και ελληνικούς χαρακτήρες (εικ.18). Αναφορά για την επιγραφή αυτή κάνει και ο Parthog (Gwynneth der Parthog, σ.308) ο οποίος αναφέρει ότι σύμφωνα με την παράδοση η επιγραφή σηματοδότησε το σημείο όπου η Αγία Ελένη είχε το όραμα της.

3. ΑΝΑΛΥΣΗ ΜΝΗΜΕΙΟΥ

Ένταξη του μνημείου στο χωριό της Τόχνης

Εικ.19 Όψη ναού— σχέση με δημοτικό σχολείο

Ο ναός του Τιμίου Σταυρού βρίσκεται σε ένα μικρό βραχώδη λόφο με θέα το χωριό. Είναι σε άμεση εγγύτητα με το παλιό σχολείο του χωριού το οποίο βρίσκεται στη νότια πλευρά του ναού. Το τεμάχιο του ναού βρίσκεται σε ύψωμα και περιμετρικά, στο ανατολικό του τμήμα, υπάρχει ψηλός τοίχος περίφραξης που διαχωρίζει το τεμάχιο με δρόμο του χωριού που είναι σε πιο ψηλό επίπεδο. Η πρόσβαση προς το τεμάχιο γίνεται από το νοτιοδυτικό τμήμα του τεμαχίου. Σήμερα η περιοχή γύρω από το ναό είναι δύσβατη καθώς υπάρχει ψηλή βλάστηση καθώς και σωροί από πέτρες. Οι πέτρες αυτές πιθανόν να προέρχονται από τον ίδιο τον ναό.

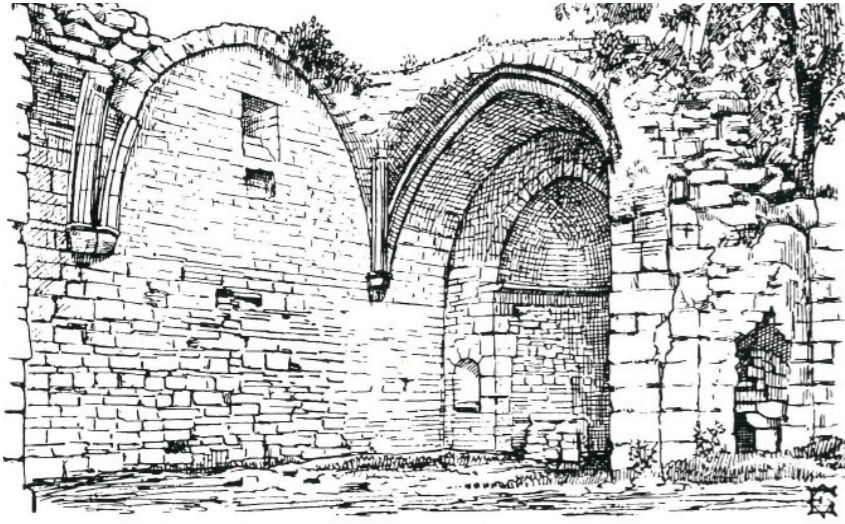
Νοτιοδυτικά της εκκλησίας του Τιμίου Σταυρού στην Τόχνη, βρίσκεται η εκκλησία Αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης. Πρόκειται για μονόκλιτη καμαροσκέπαστη εκκλησία με σταυροθόλια και αψίδα εξωτερικά. Είναι κτισμένη πάνω στο γεφύρι του ποταμού που διασχίζει το χωριό.

Εικ.20 Ανω όψη ναού

4. ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΝΑΟΥ

Περιγραφές από μελετητές και περιηγητές

Εικ.21 Σκίτσο Camille Enlart, Enlart σ.338

CAMILLE ENLART

Σύμφωνα με τον Enlart το εκκλησιαστικό κτίσμα αποτελείται από δύο εκκλησίες, μια βυζαντινή στα νότια από την οποία σώζεται μόνο η μισή αψίδα του Ιερού, και τη γοθτική που είναι κτισμένη στα βόρεια. Ο Enlart θεωρεί πως η νότια εκκλησία αποτελεί ορθόδοξη εκκλησία ενώ η βόρεια αποτελεί μεταγενέστερη εκκλησία και χρησιμοποιήθηκε για λατινικές τελετές. Οι δύο εκκλησίες φαίνεται ότι επικοινωνούσαν μεταξύ τους και ήταν ενωμένες μέσω της μεγάλης τους πλευράς που είχε παρόμοιες διαστάσεις. Ο Enlart κατά την επίσκεψή του στο χώρο παρατήρησε ότι από τη γοθτική (βόρεια) εκκλησία σώζεται μόνο η θύρα στη δυτική όψη του ναού, η βόρεια τοιχοποιία, η αψίδα του ιερού στο ανατολικό άκρο και μέρος της Αγίας Τράπεζας. Η εκκλησία φέρει σημάδια από πυρκαγιά.

Οι περιγραφές του Enlart εστιάζονται κυρίως στο βόρειο γοθικό ναό. Σύμφωνα με τις περιγραφές του Enlart στο βόρειο ναό σώζεται η κόγχη του ιερού ενώ το κεντρικό μέρος ήταν καλυμμένο με θόλο που εμφάνιζε νευρώσεις. Από το σκίτσο του Enlart (Εικ.21) διαφαίνεται πως υπήρχε γένεση νευρώσεων τόσο στην κάθετη όσο και στη διαγώνια κατεύθυνση. Η διακόσμηση των νευρώσεων αυτών κατά τον Enlart, καταστράφηκε από την πυρκαγιά ενώ ακόμη η πυρκαγιά κατέστρεψε και το υπέρθυρο της πόρτας. Υπήρχε ένα πολύ μικρό παράθυρο στην κόγχη του ιερού του βόρειου ναού και ένα άλλο μικρό παράθυρο στη βόρεια πλευρά όπως φαίνεται και από το σκίτσο του Enlart. Από το σκίτσο διαφαίνεται πως οι νευρώσεις αυτές σχημάτιζαν οξυκόρυφη απόληξη. Ο βόρειος ναός κατά τον Enlart μοιάζει με την Αρμενική Εκκλησία στην Αμμόχωστο.

4. ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΝΑΟΥ

Περιγραφές από μελετητές και περιηγητές

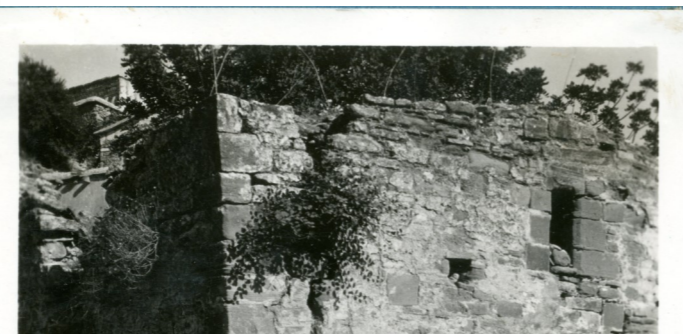
ΠΑΛΙΕΣ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ ΤΜ.ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ

Σε παλιές φωτογραφίες του Τμήματος Αρχαιοτήτων διακρίνεται μόνο ο βόρειος γοτθικός ναός. Σε φωτογραφία του Τμήματος Αρχαιοτήτων του 1969 διασώζεται μέρος της οροφής στο ανατολικό άκρο. Από το βόρειο ναό διασώζονταν η βόρεια, δυτική τοιχοποιία, η ανατολική αψίδα του ιερού καθώς και μέρος της νότιας τοιχοποιίας (εικ.25). Η οροφή ήταν θολωτή με κλίση και στο κάτω μέρος της είχε οξυκόρυφη απόληξη. Στη φωτογραφία διακρίνεται νεύρωση στο κάτω μέρος της οροφής ενώ ακόμη διακρίνεται η γένεση τόξου, άνωθεν της νότιας θύρας, στη νότια τοιχοποιία του βόρειου ναού (εικ. 24). Πιθανόν στη νότια τοιχοποιία του βόρειου ναού να υπήρχε τόξο. Από αντίστοιχη φωτογραφία του 1996 διακρίνεται τόξο που σχηματίζουν οι πέτρες άνωθεν της θύρας του ιερού στα νότια. Πιθανόν στο σημείο να υπήρχε τόξο σαν πέρασμα προς το ιερό. Το σημείο αυτό διακρίνεται και στο σκίτσο του Enlart.

Δε σώζεται το κεντρικό τμήμα της οροφής, παρόλα αυτά είναι εμφανής η γένεση νευρώσεων στη βόρεια και νότια σωζόμενη τοιχοποιία. Από φωτογραφία της δυτικής τοιχοποιίας είναι εμφανής η κλίση που παρουσιάζουν οι λίθοι σε σημείο κοντά στην οροφή γεγονός που δικαιολογεί πως η υφιστάμενη οροφή του μνημείου μελέτης είχε κλίση (εικ.22+23).

Σε παλιές φωτογραφίες του Τμήματος Αρχαιοτήτων διαφαίνεται πως στη δυτική τοιχοποιία υπήρχε μια μεγάλη κάθετη ρωγμή προς την βορειοδυτική γωνία του μνημείου, που πιθανόν να προέκυψε λόγω καθίζησης της βόρειας τοιχοποιίας (εικ.22+23). Η ρωγμή αυτή δεν είναι εμφανής στη σημερινή κατάσταση του μνημείου πιθανόν λόγω επιδιορθώσεων που εκτελέστηκαν στο μνημείο από το Τμήμα Αρχαιοτήτων. Επίσης στη δυτική τοιχοποιία διακρίνονται οπές στη λιθοδομή, οι οποίες δεν είναι εμφανείς στη σημερινή του κατάσταση (εικ.22+23).

Τα ερείπια του νότιου ναού δε διακρίνονται σε παλιές φωτογραφίες του Τμήματος Αρχαιοτήτων καθώς αποκάλυφθηκαν μετέπειτα σε ανασκαφές που έγιναν. Από αρχαιολογικές ανασκαφές που έκανε το Τμήμα αποκάλυφθηκε το δάπεδο του νότιου ναού το οποίο είναι το ίδιο υλικό με το δάπεδο του βόρειου ναού. Στη σημερινή του κατάσταση διαφαίνεται πως το δάπεδο του νότιου και βόρειου ναού χαρακτηρίζεται από το ίδιο υλικό (πέτρινες πλάκες) ενώ ακόμη βρίσκονται στο ίδιο επίπεδο.

Εικ. 22+23 Φωτογραφίες Τμ.Αρχαιοτήτων-1937

Εικ.24 Φωτογραφίες Τμ.Αρχαιοτήτων-1996

Εικ.25 Φωτογραφίες Τμ.Αρχαιοτήτων-1937

4. ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΝΑΟΥ

Τυπολογικά Χαρακτηριστικά

Εικ.26 Κατάλοιπα τοιχοποιίας δυτικά

Οι δύο ναοί, βόρειος και νότιος φαίνεται πως είχαν την ίδια τυπολογία σε κάτοψη καθώς αποτελούν μονόχωρους ναούς ίδιων διαστάσεων (μήκος και πλάτος) . Πρόκειται για μονόχωρους ναούς μήκους 10μ και πλάτους περίπου 4μ αντίστοιχα. Ο βόρειος και νότιος ναός είχαν τον ίδιο προσανατολισμό καθώς και στους δύο ναούς υπάρχει κόγχη ιερού στα ανατολικά και η πρόσβαση προς τους ναούς γινόταν μέσω δυτικής θύρας.

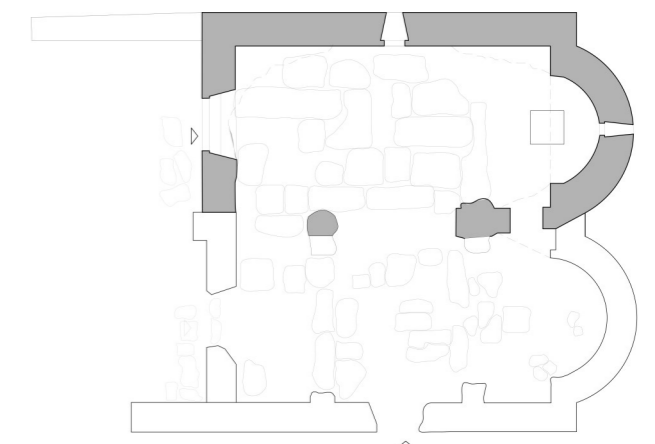
Σήμερα σώζεται η βόρεια, δυτική και ανατολική τοιχοποιία του βόρειου ναού μαζί με την αφίδα του ιερού. Η κόγχη του ιερού και στους δύο ναούς είναι ημικυκλική εξωτερικά (εικ.27).

Δυτικά του νότιου και βόρειου ναού υπάρχουν κατάλοιπα χαμηλότερης τοιχοποιίας που υποδεικνύει πως στο σημείο πιθανόν να υπήρχε κάποιος νάρθηκας ή πύλη για πρόσβαση στους δύο ναούς (εικ.26).

Στην περιοχή της ενδιάμεσης τοιχοποιίας των δύο ναών είναι εμφανές σήμερα το θεμέλιο της αρχικής τοιχοποιίας που υπήρχε αρχικά στο σημείο . Ενδιάμεσα των δύο ναών υπάρχει πεσσός ο οποίος έχει κυκλική απόληξη που υποδεικνύει πως πιθανόν να έχει λαξευτεί προκειμένου να δημιουργηθεί άνοιγμα μεταξύ των δύο ναών.

Εικ.27 Κόγχη ιερού εξωτερικά— βόρειος ναός

4. ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΝΑΟΥ

Μορφολογικά Χαρακτηριστικά

Εικ.28 Κατάλοιπα τοιχοποιίας δυτικά

Τα μορφολογικά χαρακτηριστικά θα αναλυθούν μόνο για το βόρειο ναό. Στο νότιο ναό δεν υπάρχουν επαρκή στοιχεία καθώς διασώζεται μόνο μέρος της τοιχοποιίας του. Χαρακτηριστικό στοιχείο του βόρειου ναού είναι η παρουσία γένεσης νευρώσεων από λιθοδομή και διάκοσμο στη βόρεια του τοιχοποιία (εικ.29). Διασώζεται μόνο μέρος των νευρώσεων αυτών. Στη μια από τις δύο νευρώσεις λείπει η βάση. Στο βόρειο ναό υπάρχει τοξωτό αέτωμα στη βόρεια πλευρά.

Στο βόρειο ναό υπάρχει Αγία Τράπεζα κτιστή από λιθοδομή, ενώ ακόμη στην κόγχη του Ιερού εσωτερικά υπάρχει κοσμήτης από λιθοδομή (εικ.30).

Οι σωζόμενοι τοίχοι του βόρειου ναού, δυτικά, ανατολικά και βόρεια του ναού, φτάνουν σε ύψος 6.80μ. Η σωζόμενη ενδιάμεση τοιχοποιία (χαμηλοί πεσσοί) των δύο ναών φτάνει σε 80 εκ. ύψος. Επίσης στη δυτική τοιχοποιία του βόρειου ναού υπάρχουν οπές. Οι οπές, πιθανόν να βοηθούσαν στην τοποθέτηση ξύλων σε μεγαλύτερο ύψος κατά την κατασκευή του ναού.

Η δυτική είσοδος του ναού μελέτης αποτελείται από οξυκόρυφο τόξο με τυφλό τύμπανο αντίστοιχα με τις εισόδους της Αρμένικης Εκκλησίας καθώς και της δυτικής εισόδου του ναού της Αγίας Ζώνης στην Αμμόχωστο (εικ.28).

Η βόρεια τοιχοποιία έχει υποστεί καθίζηση και υποβαστάζεται από ξύλινα δοκάρια για να μην καταρρεύσει (εικ.30). Στην τοιχοποιία ενδιάμεσα του βόρειου και νότιου ναού, υπάρχει η θύρα που ενώνει τα δύο ιερά στην οποία θύρα υπάρχουν ίχνη από τοιχογραφίες (εικ.31). Πιθανόν η τοιχοποιία ενδιάμεσα των δύο ναών, να αποτελεί τοίχοποιία του νότιου ναού στον οποίο υπάρχουν ίχνη τοιχογραφιών.

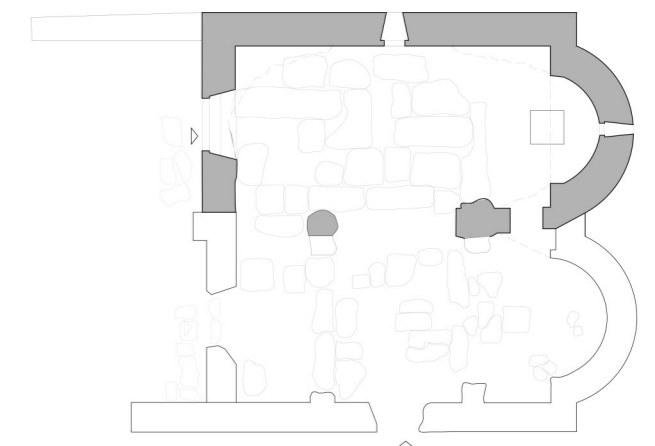
Εικ.29 Ίχνη γένεσης νευρώσεων

Εικ.30 Βόρεια τοιχοποιία

Εικ.31 Ίχνη από τοιχογραφίες

4. ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΝΑΟΥ

Κουφώματα

Στο βόρειο ναό διασώζεται μόνο άνοιγμα/θύρα στη δυτική τοιχοποιία (εικ.33), ένα ορθογώνιο άνοιγμα άνωθεν της δυτικής θύρας (εικ.33), ένα μικρό άνοιγμα στη βόρεια του τοιχοποιία, ένα μικρό άνοιγμα στην κόγχη του Ιερού (εικ.32) καθώς και ένα μικρό ορθογώνιο άνοιγμα άνωθεν της κόγχης του Ιερού. Επίσης στο βόρειο ναό υπάρχει άνοιγμα/θύρα στη νότια τοιχοποιία (εικ.34), η οποία ενώνει τα δύο ιερά του βόρειου και νότιου ναού.

Στο ναό δε σώζονται υφιστάμενα φύλλα ή κουφώματα θυρών και παραθύρων προκειμένου να διαπιστωθεί η υλικότητα τους.

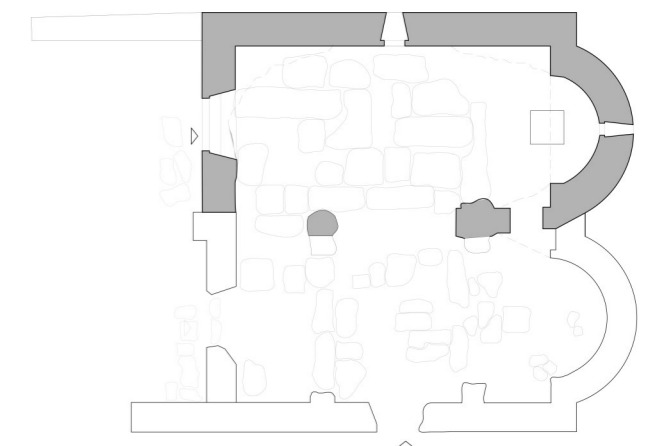
Εικ.32 Άνοιγμα στην κόγχη ιερού βόρειου ναού

Εικ.33 Δυτική θύρα και κούφωμα άνωθεν της θύρας σε βόρειο ναό

Εικ.34 Δυτική θύρα και κούφωμα άνωθεν της θύρας σε βόρειο ναό

5. ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ ΝΑΟΥ

Ψηφιοποίηση μνημείου

Εικ. 35 Ορθοπροβολή Νότιας Όψης

Με την εισαγωγή των φωτογραφιών στο πρόγραμμα Agisoft Photoscan προκύπτει το τελικό τρισδιάστατο μοντέλο. Το τελικό αποτέλεσμα είναι τρισδιάστατο μοντέλο της Εκκλησίας που παρέχει τη δυνατότητα εξέτασης του μνημείου από όλες τις οπτικές γωνίες. Το τρισδιάστατο μοντέλο δείχνει την πραγματική αναπαράσταση των στοιχείων, των σχημάτων και των υφών της εκκλησίας. Το μοντέλο αυτό χρησιμοποιήθηκε για εκτύπωση μακέτας του μνημείου μέσω 3d printing.

Εικ. 36 Ορθοπροβολή Δυτικής Όψης

Εικ. 37 Νοτιοδυτική όψη

5. ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ ΝΑΟΥ

Ψηφιοποίηση μνημείου

Εικ. 38 Τρισδιάστατο μοντέλο

5. ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ ΝΑΟΥ

Μοντελοποίηση

Δημιουργία μακέτας μέσω 3d Printing.

Εικ. 39 Μακέττα– νοτιοανατολική οπτική

Εικ. 40 Μακέττα– κάτοψη

5. ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ ΝΑΟΥ

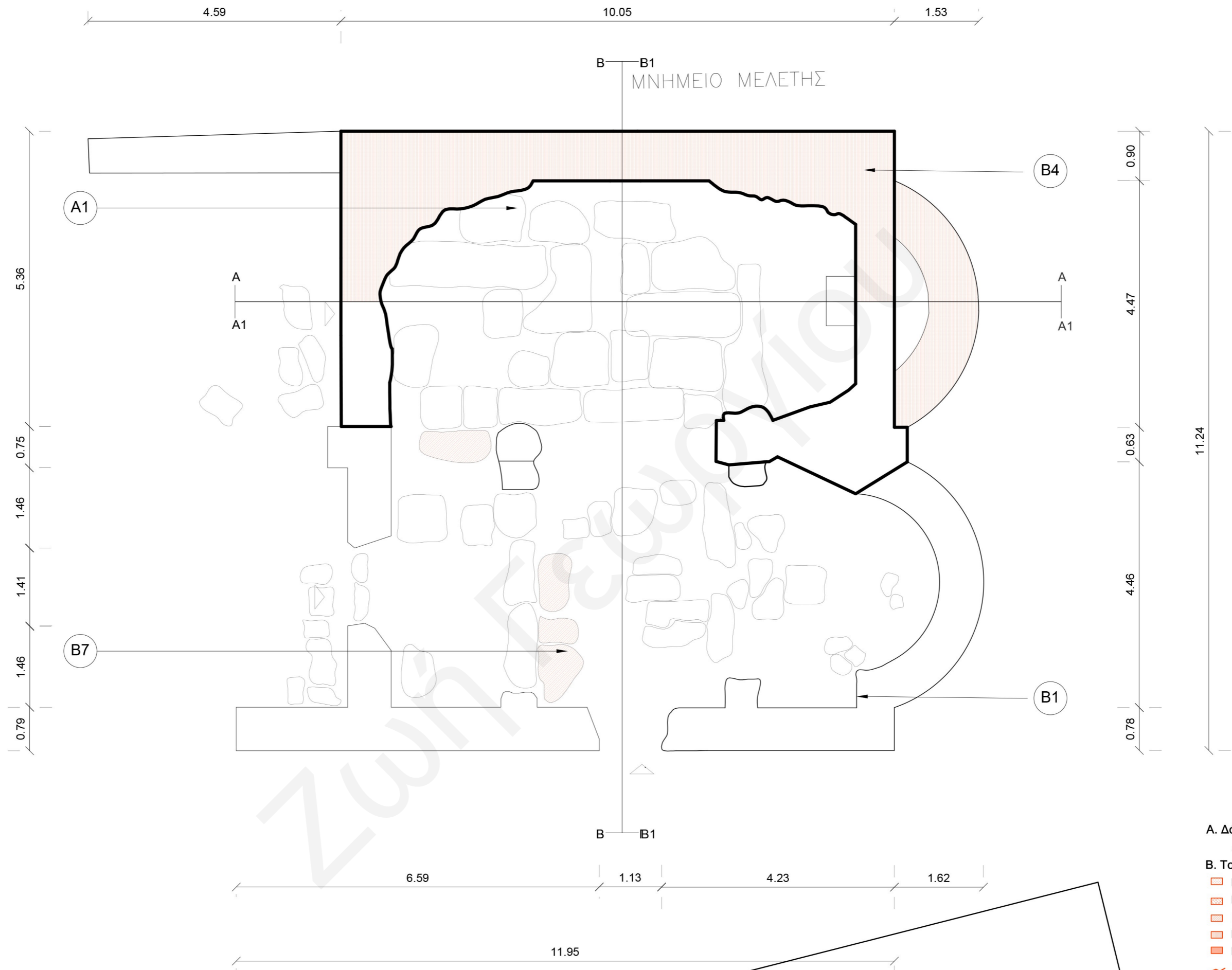
Μοντελοποίηση

Εικ. 41 Μακέττα– Βόρεια οπτική

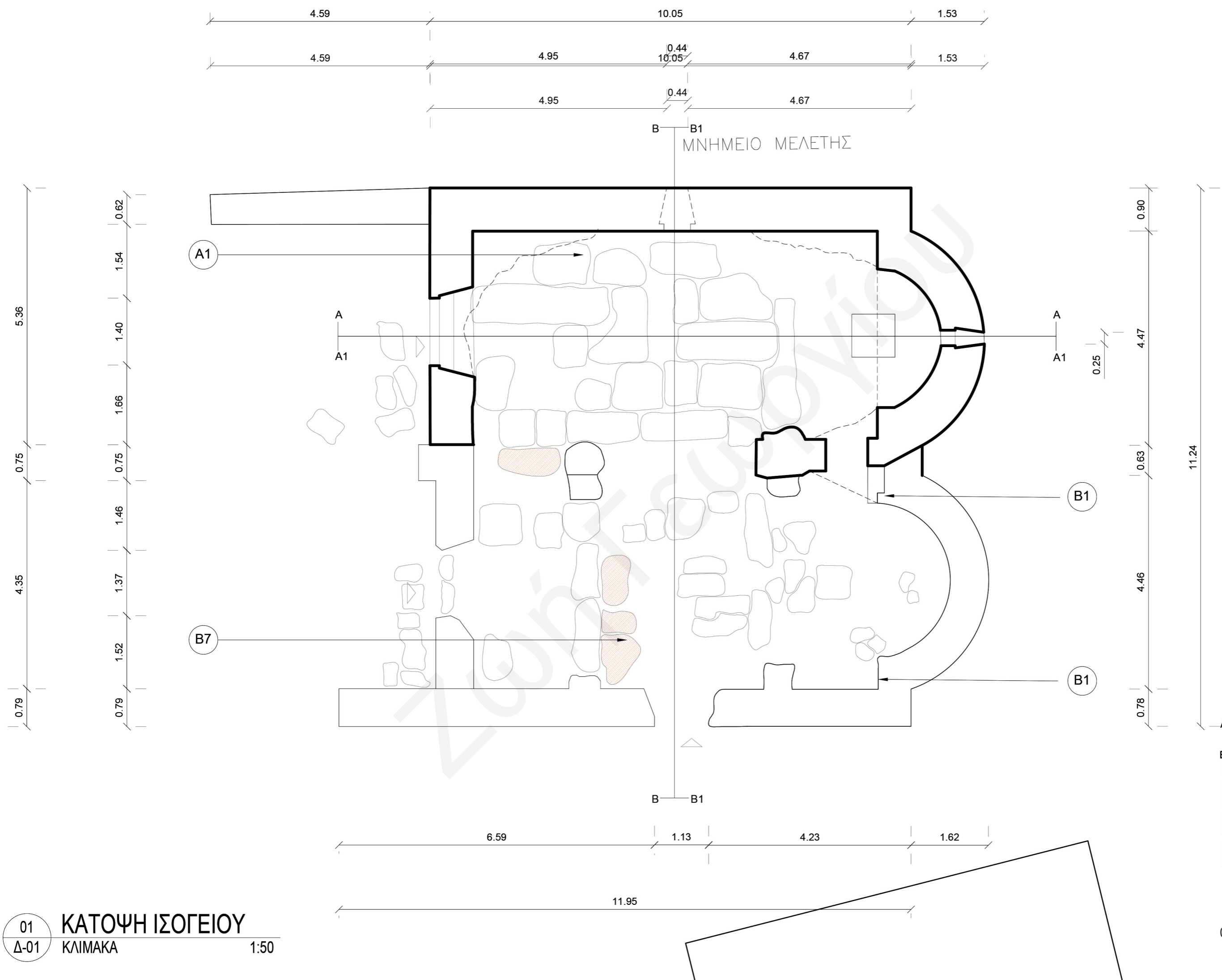

Εικ. 42 Μακέττα– Δυτική οπτική

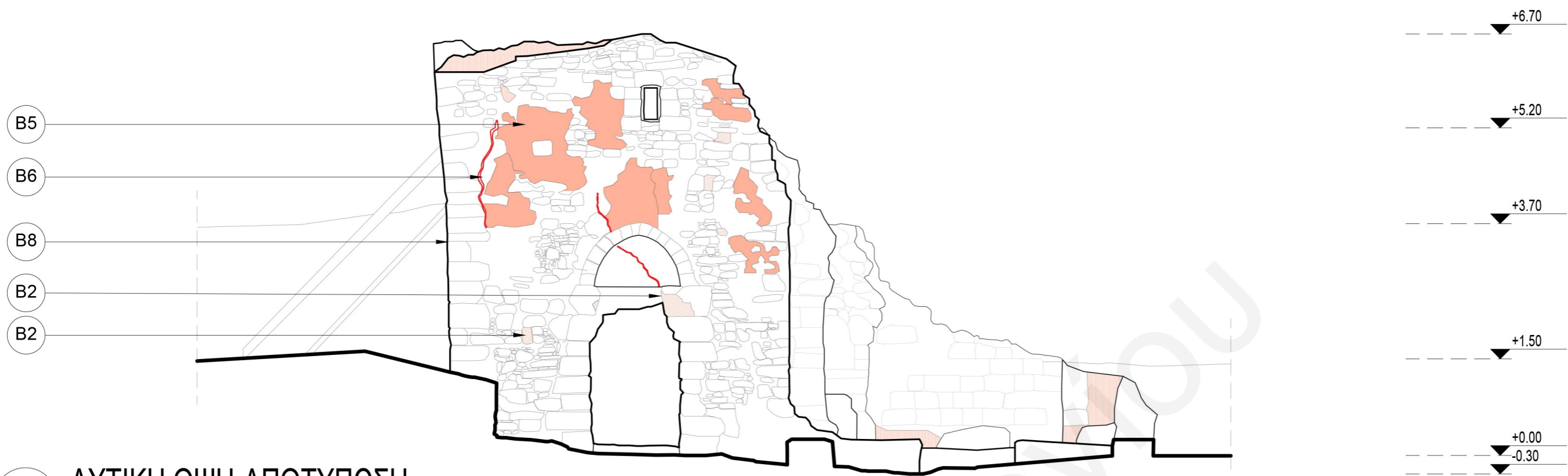
- A. Δάπεδα**
A.1 Αρχικό δάπεδο από πέτρα
- B. Τοιχοποιίες**
- B.1 Παρουσία αγιογραφιών
 - B.2 Απώλεια υλικού/λίθου
 - B.3 Μαύρισμα λίθου
 - B.4 Παρουσία βλάστησης
 - B.5 Ίχνη επιχρίσματος
 - B.6 Παρουσία ρωγμών
 - B.7 Θεμέλιο υφιστ.τοιχοποιίας
 - B.8 Καθίζηση τοιχοποιίας
 - B.9 Αποκόλληση τοιχοποιίας

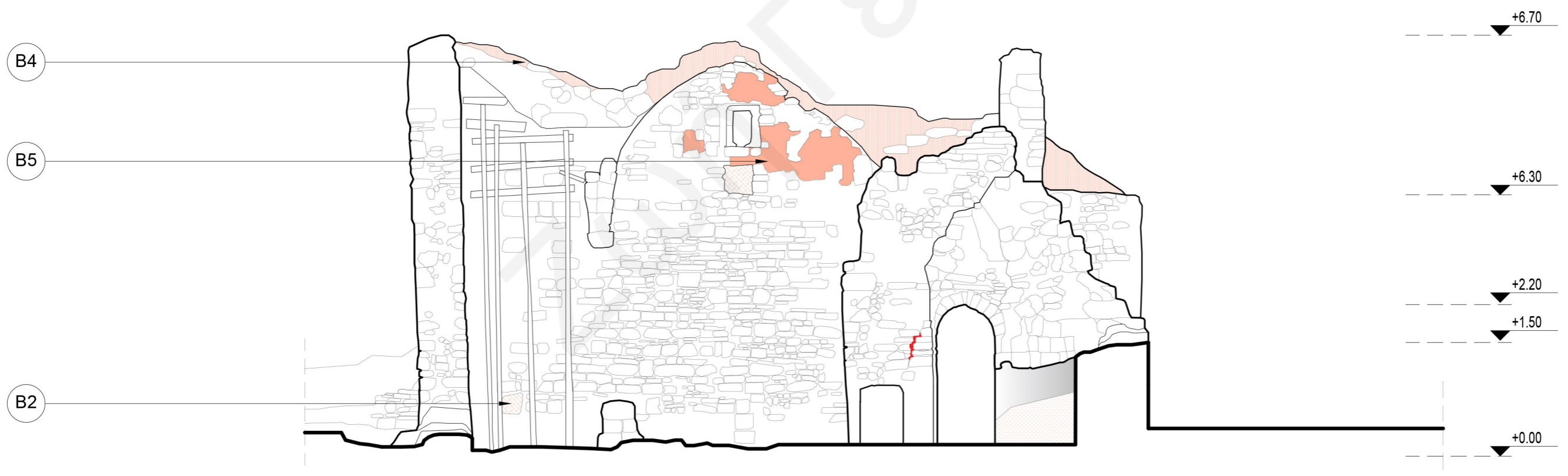

- A. Δάπεδα**
 A.1 Αρχικό δάπεδο από πέτρα
- B. Τοιχοποιίες**
- B.1 Παρουσία αγιογραφιών
 - B.2 Απώλεια υλικού/λίθου
 - B.3 Μαύρισμα λίθου
 - B.4 Παρουσία βλάστησης
 - B.5 Ίχνη επιχρίσματος
 - B.6 Παρουσία ρωγμών
 - B.7 Θεμέλιο υφιστ.τοιχοποιίας
 - B.8 Καθίζηση τοιχοποιίας
 - B.9 Αποκόλληση τοιχοποιίας

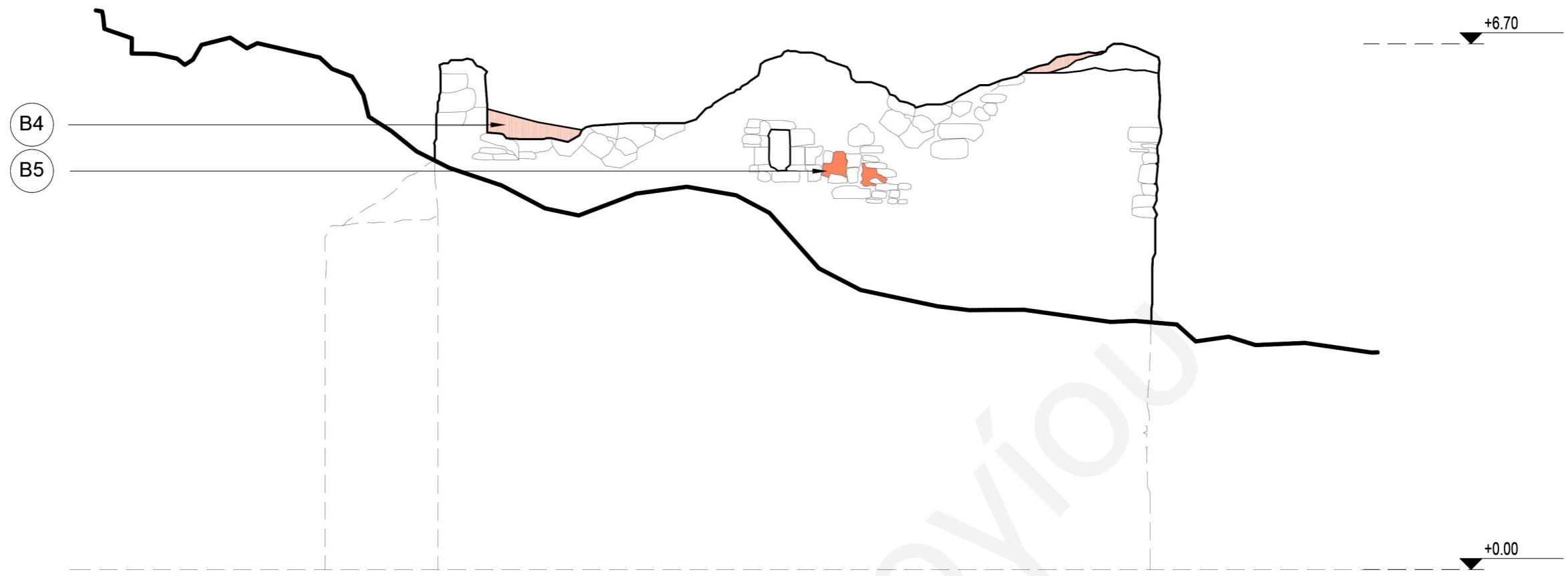
02 ΔΥΤΙΚΗ ΟΨΗ-ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ
 Δ-02 ΚΛΙΜΑΚΑ 1:50

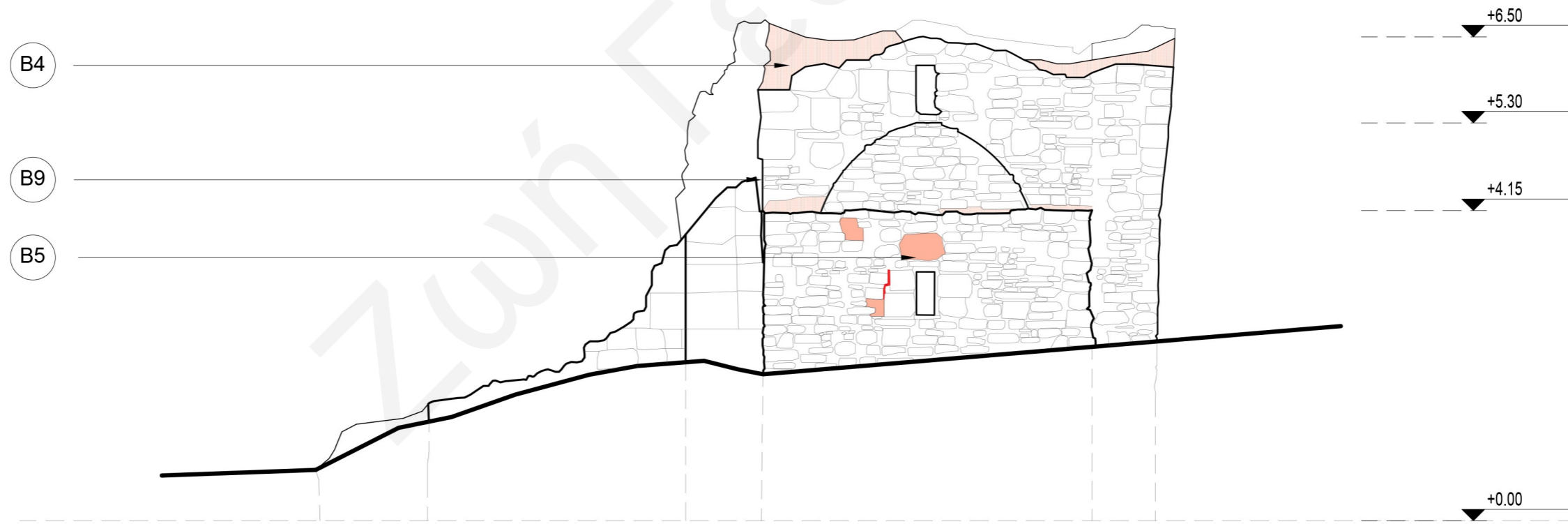
02 ΝΟΤΙΑ ΟΨΗ-ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ
 Δ-02 ΚΛΙΜΑΚΑ 1:50

- A. Δάπεδα**
 A.1 Αρχικό δάπεδο από πέτρα
- B. Τοιχοποιίες**
- B.1 Παρουσία αιογραφιών
 - B.2 Απώλεια υλικού/λίθου
 - B.3 Μαύρισμα λίθου
 - B.4 Παρουσία βλάστησης
 - B.5 Ίχνη επιχρίματος
 - B.6 Παρουσία ρωγμών
 - B.7 Θεμέλιο υφιστ.τοιχοποιίας
 - B.8 Καθίζηση τοιχοποιίας
 - B.9 Αποκόλληση τοιχοποιίας

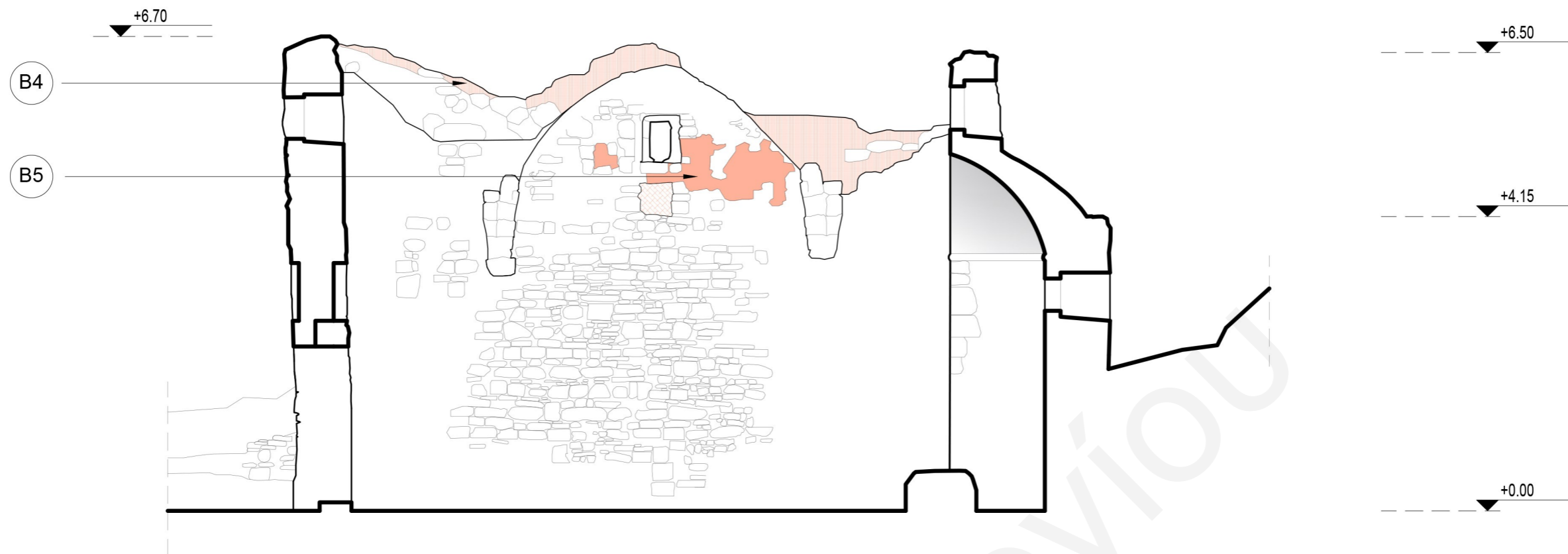
03 ΒΟΡΕΙΑ ΟΨΗ-ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ
 Δ-03 ΚΛΙΜΑΚΑ 1:50

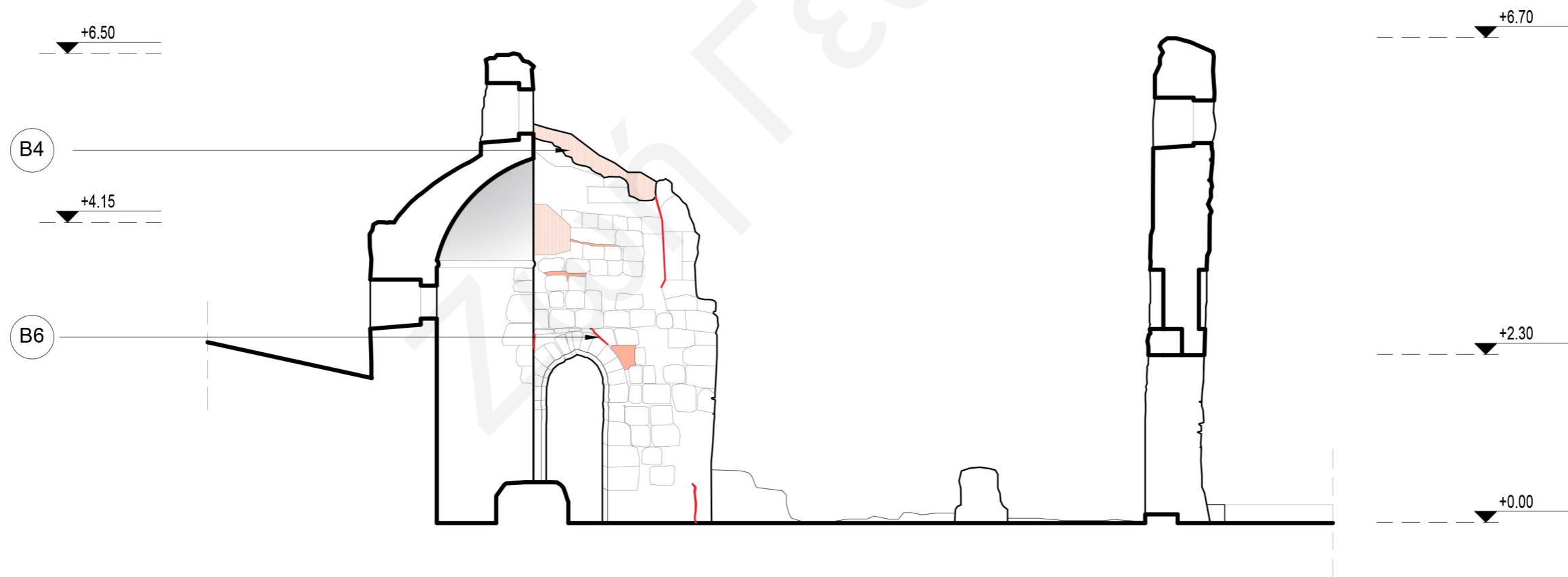
03 ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΟΨΗ-ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ
 Δ-03 ΚΛΙΜΑΚΑ 1:50

- A. Δάπεδα**
 A.1 Αρχικό δάπεδο από πέτρα
- B. Τοιχοποιίες**
 B.1 Παρουσία αιογραφιών
 B.2 Απώλεια υλικού/λίθου
 B.3 Μαύρισμα λίθου
 B.4 Παρουσία βλάστησης
 B.5 Ίχνη επιχρίσματος
 B.6 Παρουσία ρωγμών
 B.7 Θεμέλιο υφιστ.τοιχοποιίας
 B.8 Καθίζηση τοιχοποιίας
 B.9 Αποκόλληση τοιχοποιίας

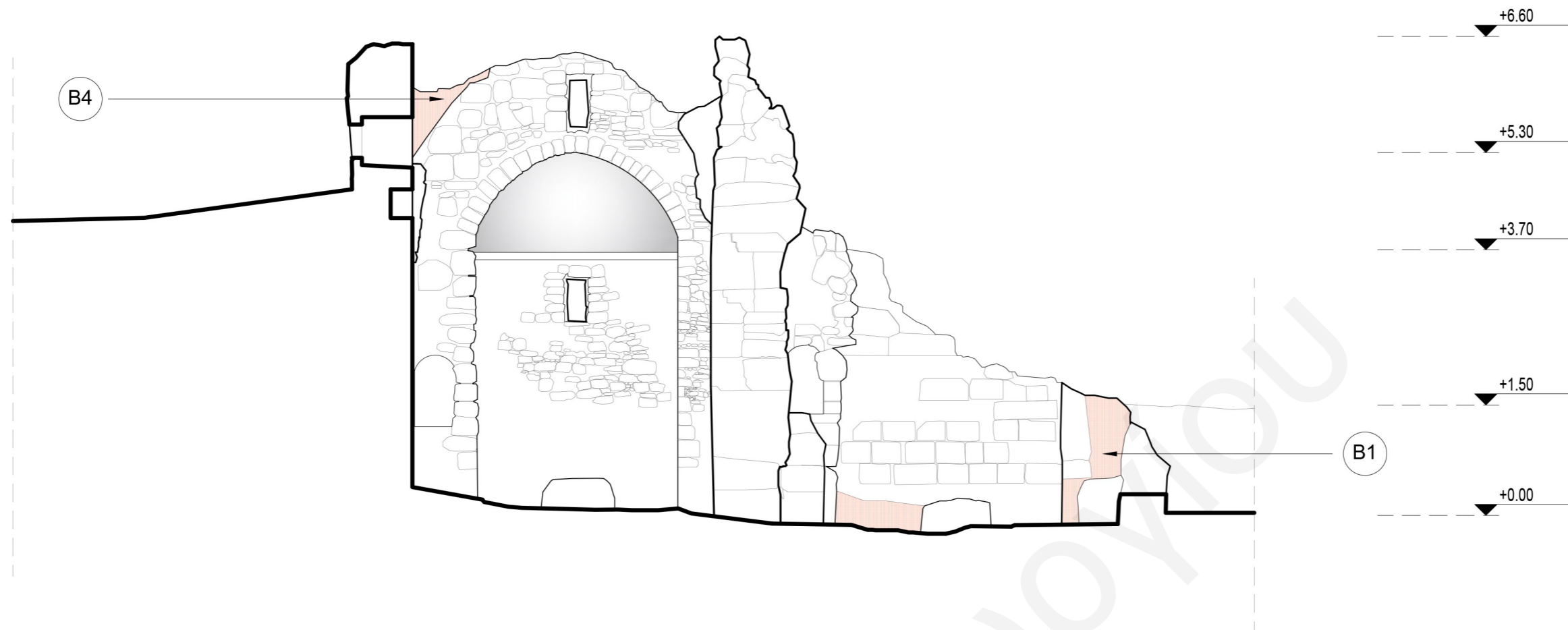
04 ΤΟΜΗ Α-ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ
 Δ-04 ΚΛΙΜΑΚΑ 1:50

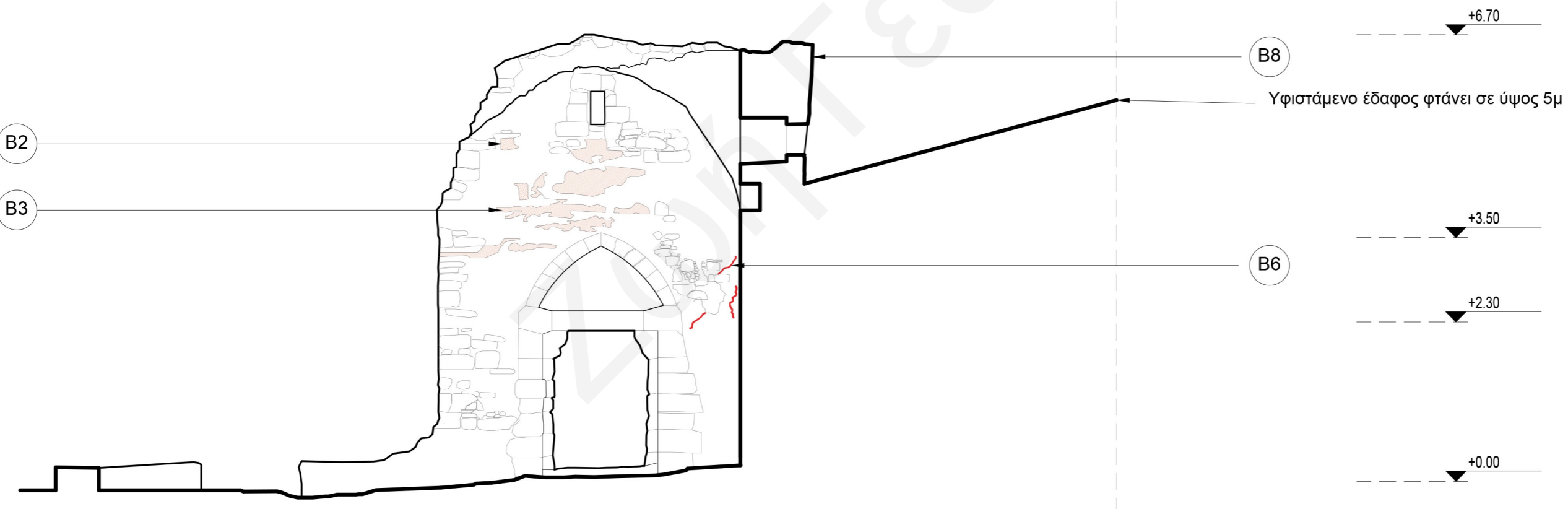
04 ΤΟΜΗ Α1-ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ
 Δ-04 ΚΛΙΜΑΚΑ 1:50

- A. Δάπεδα**
 A.1 Αρχικό δάπεδο από πέτρα
- B. Τοιχοποιίες**
 B.1 Παρουσία αγιογραφιών
 B.2 Απώλεια υλικού/λίθου
 B.3 Μαύρισμα λίθου
 B.4 Παρουσία βλάστησης
 B.5 Ίχνη επιχρίσματος
 B.6 Παρουσία ρωγμών
 B.7 Θεμέλιο υφιστ.τοιχοποιίας
 B.8 Καθίζηση τοιχοποιίας
 B.9 Αποκόλληση τοιχοποιίας

05 ΤΟΜΗ Β1- ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ
 Δ-05 ΚΛΙΜΑΚΑ 1:50

05 ΤΟΜΗ Β- ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ
 Δ-05 ΚΛΙΜΑΚΑ 1:50

- A. Δάπεδα**
 A.1 Αρχικό δάπεδο από πέτρα
- B. Τοιχοποιίες**
 B.1 Παρουσία αγιογραφιών
 B.2 Απώλεια υλικού/λίθου
 B.3 Μαύρισμα λίθου
 B.4 Παρουσία βλάστησης
 B.5 Ίχνη επιχρίσματος
 B.6 Παρουσία ρωγμών
 B.7 Θεμέλιο υφιστ.τοιχοποιίας
 B.8 Καθίζηση τοιχοποιίας
 B.9 Αποκόλληση τοιχοποιίας

6. ΠΑΘΟΛΟΓΙΑ

Εικ. 43 Ίχνη επιχρίσματος– δυτική τοιχοποιία

Στόχος της παρούσας μελέτης είναι η αναγνώριση στατικών και αισθητικών προβλημάτων που εμφανίζονται στο μνημείο με σκοπό τη διατύπωση πρότασης για στήριξη και αποκατάσταση του. Το μνημείο έχει πολλά στατικά προβλήματα για τα οποία χρήζει άμεσης επέμβασης για στήριξη του. Ανάμεσα στα προβλήματα του μνημείου είναι η υγρασία, η παρουσία ρωγμών, οι καθιζήσεις τοιχοποιίας, και άλλα.

Στα αισθητικά προβλήματα ανήκουν αυτά τα οποία επηρεάζουν την αισθητική του μνημείου και αλλοιώνουν την εικόνα του. Ανάμεσα στα προβλήματα αυτά είναι το μαύρισμα σημείων της λιθοδομής λόγω του ότι το μνημείο υπέστη πυρκαγιά καθώς και η αποκόλληση επιχρίσματος. Ίχνη επιχρίσματος εμφανίζονται τόσο στη δυτική τοιχοποιία του βόρειου ναού, στο εξωτερικό μέρος όσο και στη βόρεια τοιχοποιία του, στο εσωτερικό. Πιθανόν ο βόρειος ναός να ήταν επιχρισμένος εσωτερικά και εξωτερικά σε κάποια φάση.

ΥΓΡΑΣΙΑ

Η σωστή αποκατάσταση ενός κτηρίου είναι άμεσα συνδεδεμένη με την αντιμετώπιση της υγρασίας. Καμία αποκατάσταση κτιρίου δεν μπορεί να θεωρηθεί άρτια και ολοκληρωμένη αν υπάρχει ενεργό πρόβλημα υγρασίας. Για αυτό τον λόγο είναι απαραίτητος ο έλεγχος υγρασίας και η αντιμετώπισή της πριν ή παράλληλα με τις εργασίες συμπλήρωσης και στερέωσης της τοιχοποιίας.

Το μνημείο έχει παραμείνει για πολλές δεκαετίες χωρίς στέγη με αποτέλεσμα το άνω μέρος -της τοιχοποιίας να εμφανίζει από βλάστηση. Οι πέτρινοι τοίχοι επηρεάζονται αρνητικά από την υγρασία που διεισδύει μέσα από φθαρμένους αρμούς ή από πόρους της πέτρας που έχει υποστεί κάποιου είδους ρήγμα. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα τη δημιουργία ανθυγιεινών συνθηκών, μυκήτων, μούχλας, φυτικής βλάστησης, επιφανειακής διάβρωσης και αποφλοίωσης των λιθοσωμάτων. Στη βόρεια πλευρά το εξωτερικό έδαφος είναι περίπου 5μ πιο ψηλά από το εσωτερικό υφιστάμενο δάπεδο του μνημείου. Αντίστοιχο πρόβλημα εμφανίζεται και στην ανατολική τοιχοποιία του μνημείου όπου το εξωτερικό έδαφος φτάνει σε ύψος 2μ. Έτσι τα νερά της βροχής διαβρέχουν τους τοίχους και τα θεμέλια του κτίσματος. Επιπλέον στη βόρεια, ανατολική και δυτική περίμετρο του μνημείου οι τοιχοποιίες βρίσκονται σε άμεση επαφή με το έδαφος χωρίς κανένα προστατευτικό δάπεδο με αποτέλεσμα την ύπαρξη έντονων φαινομένων ανοδικής υγρασίας δια του τριχοειδούς φαινομένου αφού τα θεμέλια του κτηρίου δεν έχουν καθόλου μόνωση.

Ο προσδιορισμός της ακριβούς αιτίας εμφάνισης της υγρασίας σε εξωτερική τοιχοποιία καθώς και του μηχανισμού φθοροποιού δράσης της αποτελούν ένα δύσκολο εγχείρημα. Ωστόσο υπάρχουν ορισμένες βασικές αρχές πάνω στις οποίες μπορεί κάποιος να στηριχθεί, για τη συγκέντρωση ενδείξεων σχετικά με την προέλευση της υγρασίας. Συγκεκριμένα:

- ⇒ Ο εμποτισμός του κατώτερου τμήματος της εξωτερικής τοιχοποιίας μέχρι ενός ύψους, κατά την έννοια μιας βρεγμένης λωρίδας, αποτελεί ένδειξη για την προσβολή του δομικού στοιχείου από την υγρασία εδάφους.
- ⇒ Η εμφάνιση κηλίδων (εξανθημάτων) σε συνδυασμό με την αποφλοίωση των περιοχών στις οποίες εμφανίζονται καταδεικνύουν μεταφορά αλάτων μέσω της υγρασίας εδάφους.
- ⇒ Η ύπαρξη φυτικής βλάστησης η/και μούχλας επίσης είναι ένδειξη της ύπαρξης υγρασίας. Στο μνημείο μελέτης, στο άνω μέρος της τοιχοποιίας σε αρκετά σημεία παρουσιάζει βλάστηση λόγω και της απουσίας της οροφής.

6. ΠΑΘΟΛΟΓΙΑ

ΡΩΓΜΕΣ

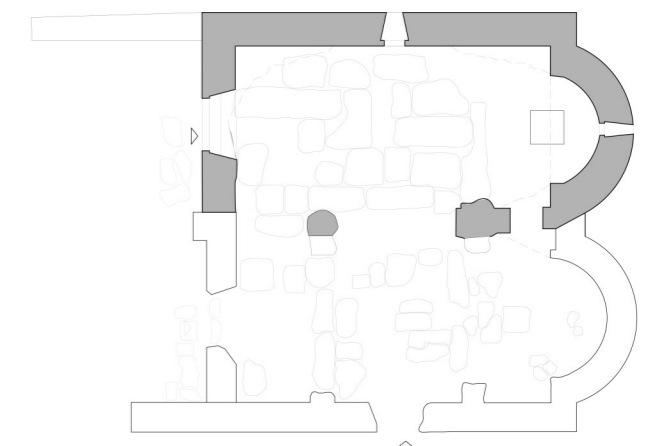
Στη δυτική τοιχοποιία εμφανίζονται κάθετες και διαγώνιες ρωγμές (εικ.44+45) που πιθανόν να προέκυψαν λόγω της καθίζησης που έχει υποστεί η βόρεια τοιχοποιία ή και λόγω κάποιου σεισμού. Οι ρωγμές αυτές εμφανίζονται κυρίως στις γωνίες της τοιχοποιίας καθώς και κοντά στα ανοίγματα. Επίσης, στο ανακουφιστικό τόξο άνωθεν της θύρας παρουσιάζεται διαγώνια ρωγμή. Οι περισσότερες ρωγμές εμφανίζονται στη δυτική τοιχοποιία πιθανόν λόγω και της καθίζησης της βόρειας τοιχοποιίας. Αντίστοιχα, η ενδιάμεση νότια τοιχοποιία των δύο ναών έχει υποστεί καθίζηση καθώς δεν σταυρώνουν οι λίθοι της ανατολικής τοιχοποιίας του βόρειου ναού με την ενδιάμεση τοιχοποιία του νότιου ναού.

Στη δυτική τοιχοποιία παρουσιάζονται κάποια κενά/τρύπες στη λιθοδομή. Οι τρύπες αυτές οδήγησαν σε μικρομετακίνηση λίθων γύρω από αυτές. Κοντά στα κενά αυτά παρουσιάζονται συγχρόνως κάποιες ρωγμές.

Εικ.44 Ρωγμή στο οξυκόρυφο τόξο άνωθεν της δυτικής θύρας

Εικ.45 Κάθετη ρωγμή στη δυτική τοιχοποιία

7. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΚΑΙ ΣΤΗΡΙΞΗΣ ΜΝΗΜΕΙΟΥ

Οι επεμβάσεις σε ιστορικά κτήρια μπορούν να χωριστούν σε δύο κατηγορίες: 1. Ήπιες και 2. Δραστικές επεμβάσεις, ανάλογα με το ποσοστό ενσωμάτωσης τους στο κτήριο. Ως ήπιες επεμβάσεις χαρακτηρίζονται εκείνες που δεν ενσωματώνονται σε μεγάλο ποσοστό στον υφιστάμενο φορέα και μπορούν εύκολα να αφαιρεθούν ενώ ως δραστικές χαρακτηρίζονται αυτές που έχουν υψηλό ποσοστό ενσωμάτωσης στον υφιστάμενο φορέα. Στις ήπιες επεμβάσεις κατατάσσονται το βαθύ αρμολόγημα, η συρραφή μεγάλων ρωγμών κυρίως στη δυτική τοιχοποιία, η καθαίρεση και τοπική ανακατασκευή, η συρραφή αποκολλημένων τοίχων και οι ελκυστήρες/τένοντες. Στην κατηγορία των δραστικών επεμβάσεων κατατάσσεται η εφαρμογή ενέσεων, μανδύες, βαθιές θεμελιώσεις και ενίσχυση εδάφους.

Οι προτάσεις στήριξης αφορούν το βόρειο ναό για τον οποίο μπορεί να γίνει πρόταση αποκατάστασης του λόγω των σωζόμενων στοιχείων του. Για το νότιο ναό προτείνεται όπως συντηρηθεί στην ερειπιώδη του κατάσταση. Αναφορικά με το νότιο ναό προτείνεται «ζώνη καταστροφής» όπου υπάρχει στρώση πέτρας με επίχρισμα. Προτείνεται όπως τοποθετηθεί κονίαμα με σαμαρωτή μορφή για να μην εισχωρούν τα νερά στους αρμούς της υφιστάμενης λιθοδομής και να κλείσουν έτσι οι αρμοί της πέτρας.

Στο ναό μελέτης προτείνονται τόσο ήπιες όσο και δραστικές επεμβάσεις που αναλύονται πιο κάτω:

ΗΠΙΕΣ ΕΠΕΜΒΑΣΕΙΣ

Στις ήπιες επεμβάσεις κατατάσσονται η αφαίρεση του υφιστάμενου επιχρίσματος που έχει αποκολληθεί. Αντίστοιχα στα σημεία που υπάρχουν ρωγμές, κυρίως στη δυτική τοιχοποιία, προτείνεται όπως γίνει λιθοσυρραφή και αντικατάσταση φθαρμένων λίθων που εμφανίζονται τόσο στη δυτική όσο και στη βόρεια τοιχοποιία. Σε σημεία όπου έχει γίνει αλλοίωση υφιστάμενων λίθων της τοιχοποιίας θα γίνει αντικατάσταση τους με λίθους παρόμοιους με υφιστάμενους.

Η δυτική θύρα αποτελείται από ξύλινο ανώφλι το οποίο έχει αποσαθρωθεί και χρήζει άμεσης αντικατάστασης του. Το ξύλινο ανώφλι θα αντικατασταθεί με άλλο ξύλινο ανώφλι ίδιων διαστάσεων με το υφιστάμενο.

Ο νότιος ναός παρουσιάζει ίχνη τοιχογραφιών κάτι το οποίο δεν εμφανίζεται στο βόρειο ναό. Οι τοιχογραφίες αυτές θα συντηρηθούν και θα μελετηθούν για εξακρίβωση της χρονολόγησης του νότιου ναού. Οι τοιχογραφίες αυτές εμφανίζονται και στην κοινή τοιχοποιία στη νότια πλευρά του βόρειου ναού, γεγονός που υποδηλώνει πως η τοιχοποιία αυτή πιθανόν να ανήκει στο νότιο ναό.

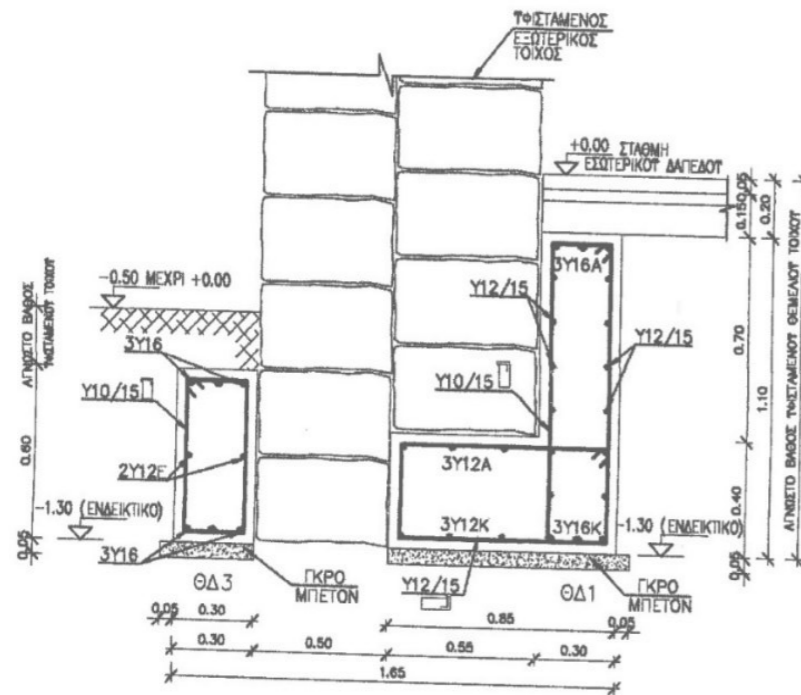
Για τη συμπλήρωση της τοιχοποιίας προτείνεται όπως γίνει χρήση φύλλων μολύβδου στο σημείο ένωσης της υφιστάμενης τοιχοποιίας με την νέα. Η στρατηγική της χρήσης μολύβδου έχει χρησιμοποιηθεί σε πολλές αποκαταστάσεις μνημείων και αποτελεί ένα διακριτό στοιχείο παρέμβασης σε υφιστάμενα κτήρια. Η νέα λιθοδομή θα ακολουθεί τις τεχνικές δόμησης και επιλογής λίθων με την υφιστάμενη. Στις ήπιες επεμβάσεις ανήκουν και εκείνες που αφορούν την επίλυση των αισθητικών προβλημάτων του μνημείου όπως το καθάρισμα των λίθων που είναι μαυρισμένοι.

Στις ήπιες επεμβάσεις ανήκουν και εκείνες που αφορούν την επίλυση των αισθητικών προβλημάτων του μνημείου όπως το καθάρισμα των λίθων που είναι μαυρισμένοι. Θα πρέπει να ελεγχθεί ο τρόπος που θα γίνει καθάρισμός της πέτρας πχ. με αμμοβολή, κυρίως αν είναι μαλακό το πέτρωμα.

Δάπεδο

Προτείνεται όπως το υφιστάμενο δάπεδο από λίθινες πλάκες του βόρειου και νότιου ναού, να καθαριστεί, συντηρηθεί και διατηρηθεί.

7. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΚΑΙ ΣΤΗΡΙΞΗΣ ΜΝΗΜΕΙΟΥ

Εικ.46 Κατασκευή δοκού περίδεσης-θεμελίωσης

ΔΡΑΣΤΙΚΕΣ ΕΠΕΜΒΑΣΕΙΣ

Καθίζηση βόρειας τοιχοποιίας

Η βόρεια τοιχοποιία του βόρειου ναού έχει υποστεί καθίζηση. Ο βόρειος τοίχος του μνημείου διατηρείται σήμερα μέχρι το σημείο γένεσης της καμάρας που στέγαζε το μνημείο. Η εν λόγω καμάρα έχει καταρρεύσει. Από έλεγχο καθετότητας διαπιστώνουμε ότι ο τοίχος παρουσιάζει κλίση προς βορρά. Η κλίση αυτή είναι μεγαλύτερη στην περιοχή που εδράζονται οι βάσεις των νευρώσεων του σταυροθολίου. Επιπλέον στη βόρεια πλευρά σήμερα το έδαφος είναι πιο ψηλά από το εσωτερικό δάπεδο. Με την προτεινόμενη εκσκαφή – αποχωμάτωση της αυλής στην βόρεια πλευρά θα επιδεινωθεί το πρόβλημα. Προτού γίνουν οι εργασίες εκσκαφής θα πρέπει να προηγηθεί εργασία στήριξης του τοίχου. Για το εν λόγω πρόβλημα προτείνονται τα εξής:

- ⇒ Αντιστήριξη του τοίχου
- ⇒ Αποχωμάτωση βόρειας αυλής μέχρι 10εκ. κάτω από το εσωτερικό δάπεδο. Εκσκαφή τάφρου κατά μήκος του τοίχου στην εξωτερική του πλευρά σε βάθος 60 εκ. και πλάτος 30εκ. Αν θα γίνει και σύστημα αποστράγγισης με τρυπημένη πλαστική σωλήνα πιθανόν να είναι ευκολότερο να διαπλατυνθεί η τάφρος ακόμα 10εκ.
- ⇒ Κατασκευή δοκού περίδεσης-θεμελίωσης διατομής 30x60 από οπλισμένο σκυρόδεμα (εικ.46)
- ⇒ Κατασκευή δύο λοξών αντηρίδων με πλάτος 60εκ και μεταβλητό πάχος. (στην βάση 60εκ. και στην στέψη 25εκ.) από λιθοδομή ίδιου τύπου με υφιστάμενη με μικρότερο χαλίκωμα, αρμολόγημα.
- ⇒ Χρήση ενεμάτων στη βόρεια τοιχοποιία

7. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΚΑΙ ΣΤΗΡΙΞΗΣ ΜΝΗΜΕΙΟΥ

Προτεινόμενη οροφή

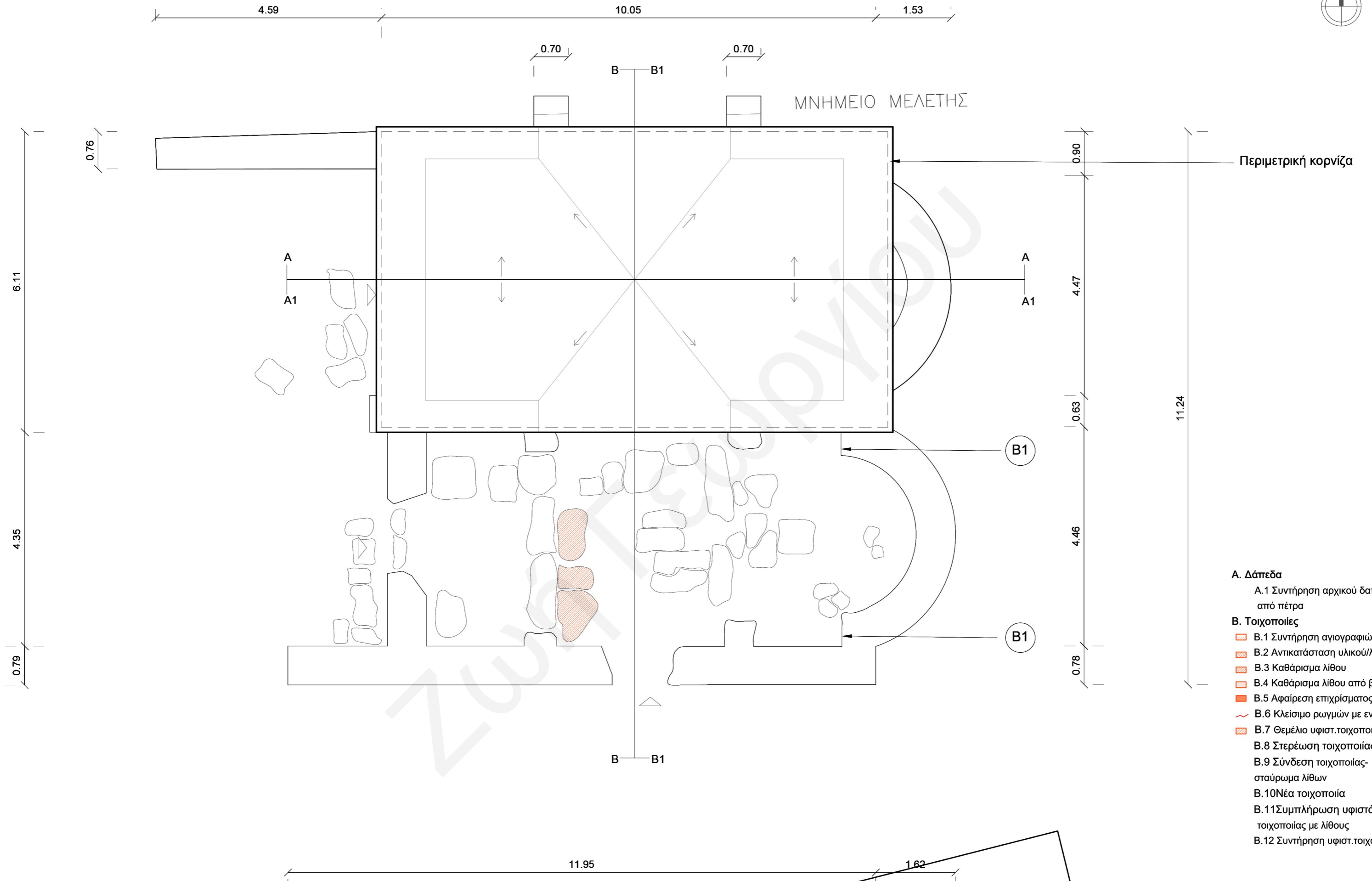
Η κατασκευή της προτεινόμενης οροφής θα αποτελείται από σταυροθόλια με νευρώσεις στο κεντρικό τμήμα του ναού. Το κτίσιμο των νευρώσεων θα γίνει με λαξευμένα λιθοσώματα με ίδιο διάκοσμο με το υφιστάμενο που σώζεται στη βόρεια τοιχοποιία. Άνωθεν των σταυροθολίων προτείνεται θολωτή κατασκευή, σύμφωνα με την υφιστάμενη του κατασκευής. Η κατασκευή της καμάρας θα γίνει με υγιή λιθοσώματα. Θα γίνει σφήνωμα θολιτών με κροκάλες σε σχήμα σφήνας και πότισμα. Τα κενά θα γεμίσουν με ασβεστοκονίαμα. Μετέπειτα θα τοποθετηθεί υγρομόνωση με υγρή πολυουρεθάνη. Περιμετρικά της οροφής προτείνεται κορνίζα από πέτρα που προεξέχει για προστασία του μνημείου από τα νερά της βροχής.

Από τη σωζόμενη τοιχοποιία προκύπτει το ύψος που περίπου εκτεινόταν αρχικά η υφιστάμενη τοιχοποιία. Η θολωτή κατασκευή με λιθοδομή διαφαίνεται από το σωζόμενα στοιχεία της οροφής στη σημερινή του κατάσταση. Δεν σώζεται η επικάλυψη της οροφής στην υφιστάμενη κατάσταση του μνημείου οπότε δεν μας είναι γνωστό το αρχικό υλικό επικάλυψης του ναού. Λαμβάνοντας υπόψη αντίστοιχα μνημεία της περιόδου διαφαιίνεται πως δεν χρησιμοποιούσαν τότε κεραμίδια ή οποιοδήποτε άλλο υλικό για επικάλυψη της οροφής.

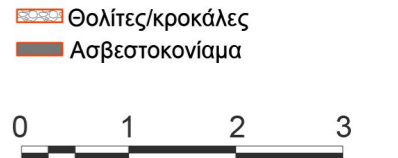
Χαρακτηριστικό παράδειγμα αντίστοιχης κατασκευής οροφής είναι η ανακατασκευή της στέγης της εκκλησίας της Παναγίας της Καρμιώτισσας στη Λεμεσό, όπου χρησιμοποιήθηκαν ημιλαξευτοί λίθοι οροφής που σφηνώνονται μεταξύ τους για σχηματισμό της καμάρας (εικ. 47+48).

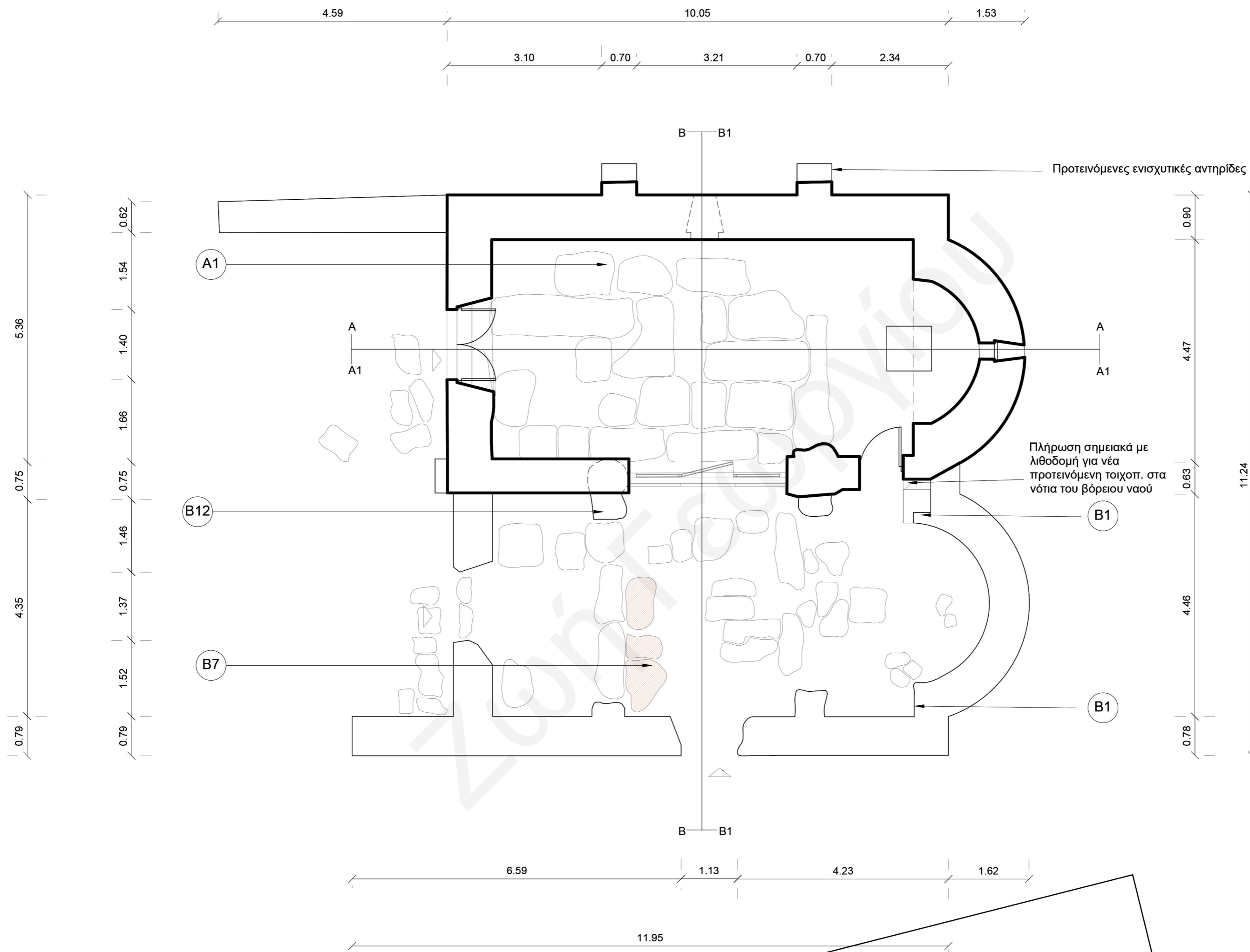
Εικ.47+48 Επεμβάσεις οροφής Παναγίας Καρμιώτισσας Λεμεσός

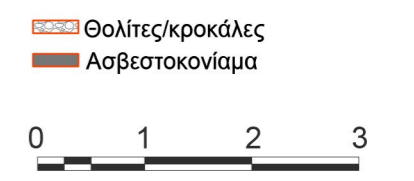

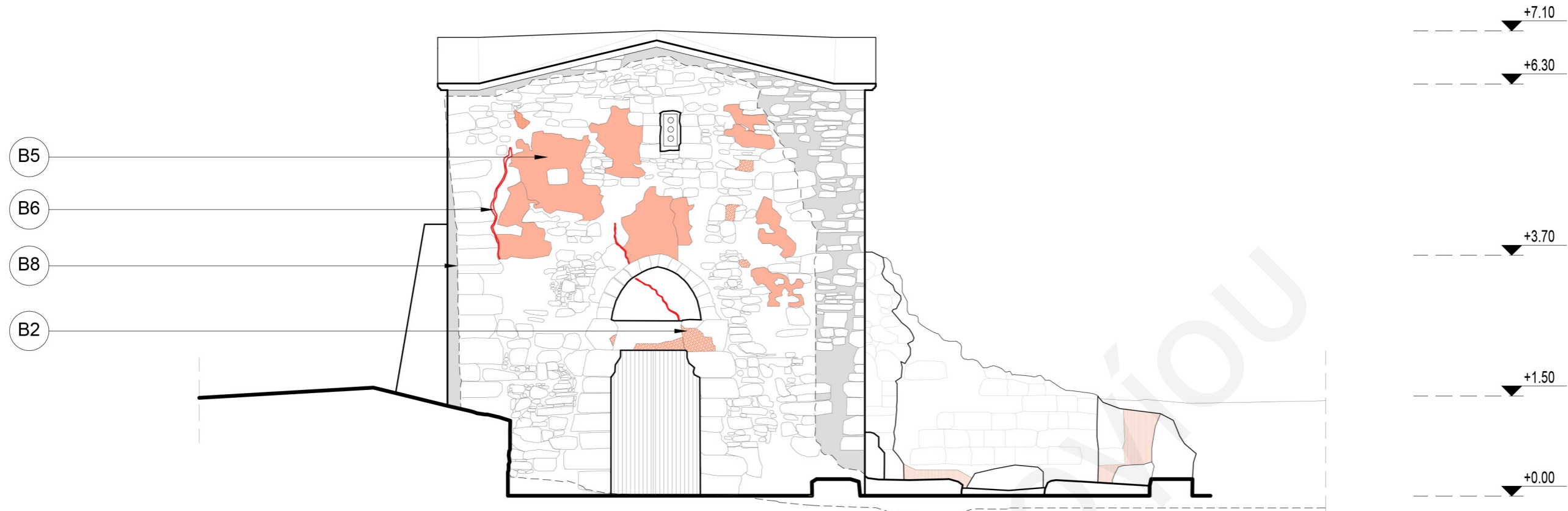
- A. Δάπεδα**
- A.1 Συντήρηση αρχικού δαπέδου από πέτρα
- B. Τοιχοποιίες**
- B.1 Συντήρηση αγιογραφιών
 - B.2 Αντικατάσταση υλικού/λίθου
 - B.3 Καθάρισμα λίθου
 - B.4 Καθάρισμα λίθου από βλάστηση
 - B.5 Αφαίρεση επιχρίσματος
 - B.6 Κλείσιμο ρωγμών με ενέματα
 - B.7 Θεμέλιο υφιστ.τοιχοποιίας
 - B.8 Στερέωση τοιχοποιίας
 - B.9 Σύνδεση τοιχοποιίας-σταύρωμα λίθων
 - B.10 Νέα τοιχοποιία
 - B.11 Συμπλήρωση υφιστάμενης τοιχοποιίας με λίθους
 - B.12 Συντήρηση υφιστ.τοιχοποιίας

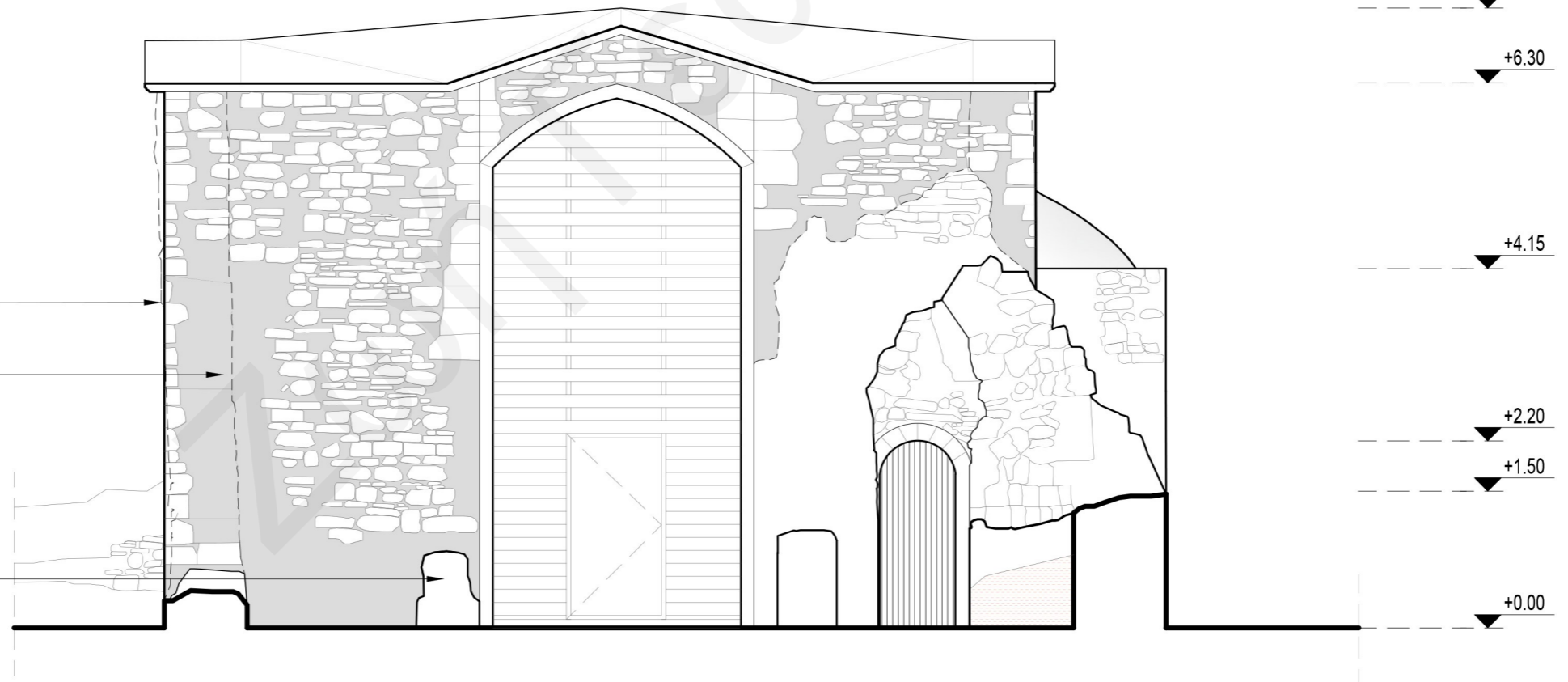

- A. Δάπεδα**
- A.1 Συντήρηση αρχικού δαπέδου από πέτρα
- B. Τοιχοποιίες**
- B.1 Συντήρηση αγιογραφιών
 - B.2 Αντικατάσταση υλικού/λίθου
 - B.3 Καθάρισμα λίθου
 - B.4 Καθάρισμα λίθου από βλάστηση
 - B.5 Αφαίρεση επιχρίσματος
 - B.6 Κλείσιμο ρωγμών με ενέματα
 - B.7 Θεμέλιο υφιστ.τοιχοποιίας
 - B.8 Στερέωση τοιχοποιίας
 - B.9 Σύνδεση τοιχοποιίας-σταύρωμα λίθων
 - B.10 Νέα τοιχοποιία
 - B.11 Συμπλήρωση υφιστάμενης τοιχοποιίας με λίθους
 - B.12 Συντήρηση υφιστ.τοιχοποιίας

02 ΔΥΤΙΚΗ ΟΨΗ-ΠΡΟΤΑΣΗ
 ΠΡ-02 ΚΛΙΜΑΚΑ 1:50

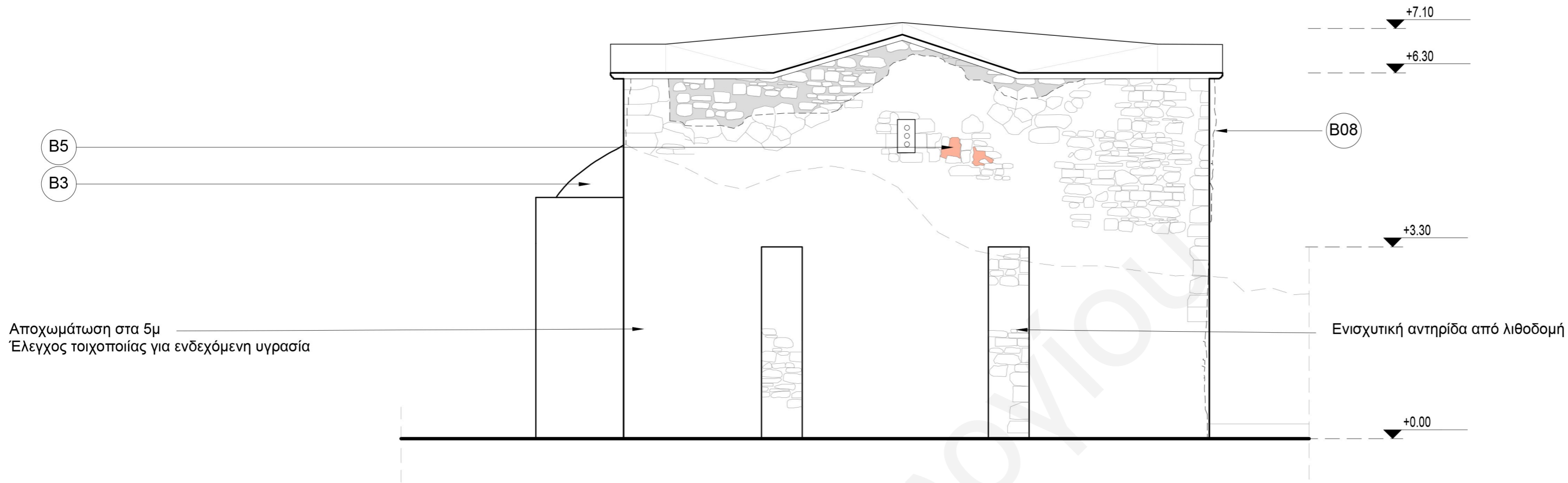

02 ΝΟΤΙΑ ΟΨΗ-ΠΡΟΤΑΣΗ
 ΠΡ-02 ΚΛΙΜΑΚΑ 1:50

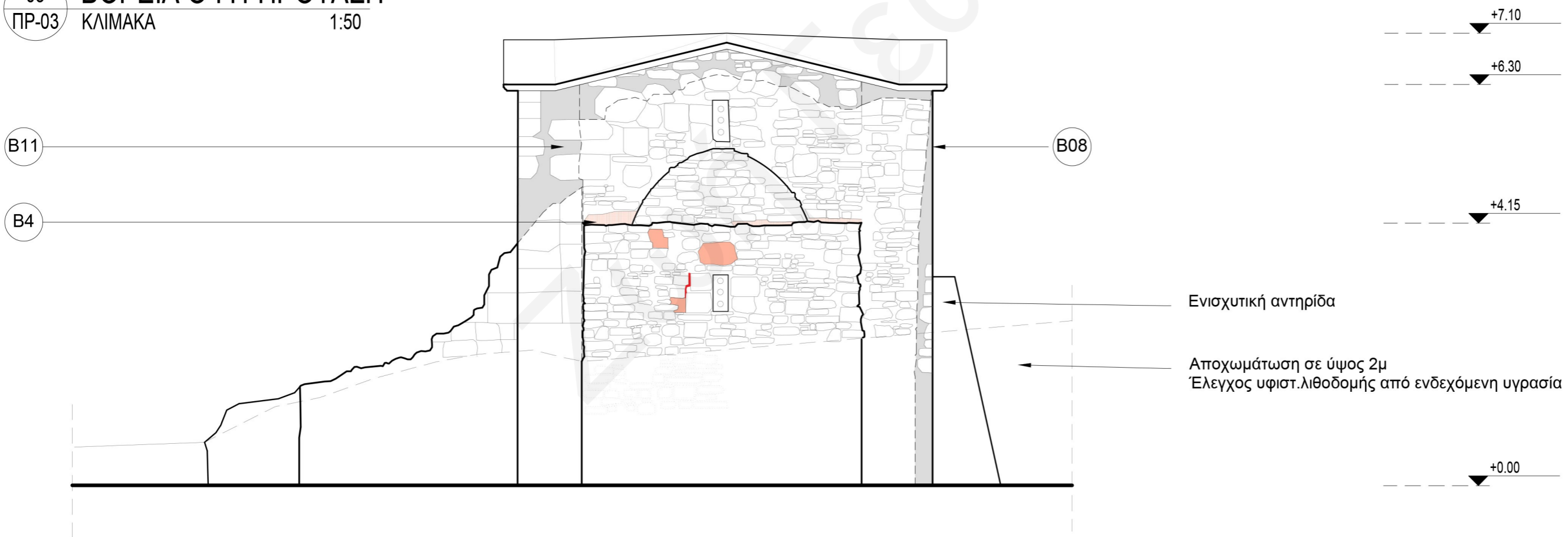
- A. Δάπεδα**
- A.1 Συντήρηση αρχικού δαπέδου από πέτρα
- B. Τοιχοποιίες**
- B.1 Συντήρηση αγιογραφιών
 - B.2 Αντικατάσταση υλικού/λίθου
 - B.3 Καθάρισμα λίθου
 - B.4 Καθάρισμα λίθου από βλάστηση
 - B.5 Αφαίρεση επιχρίσματος
 - B.6 Κλείσιμο ρωγμών με ενέματα
 - B.7 Θεμέλιο υφιστ.τοιχοποιίας
 - B.8 Στερέωση τοιχοποιίας
 - B.9 Σύνδεση τοιχοποιίας-σταύρωμα λίθων
 - B.10 Νέα τοιχοποιία
 - B.11 Συμπλήρωση υφιστάμενης τοιχοποιίας με λίθους
 - B.12 Συντήρηση υφιστ.τοιχοποιίας

Θολίτες/κροκάλες
 Ασβεστοκονίαμα

03 ΒΟΡΕΙΑ ΟΨΗ-ΠΡΟΤΑΣΗ
 ΠΡ-03 ΚΛΙΜΑΚΑ 1:50

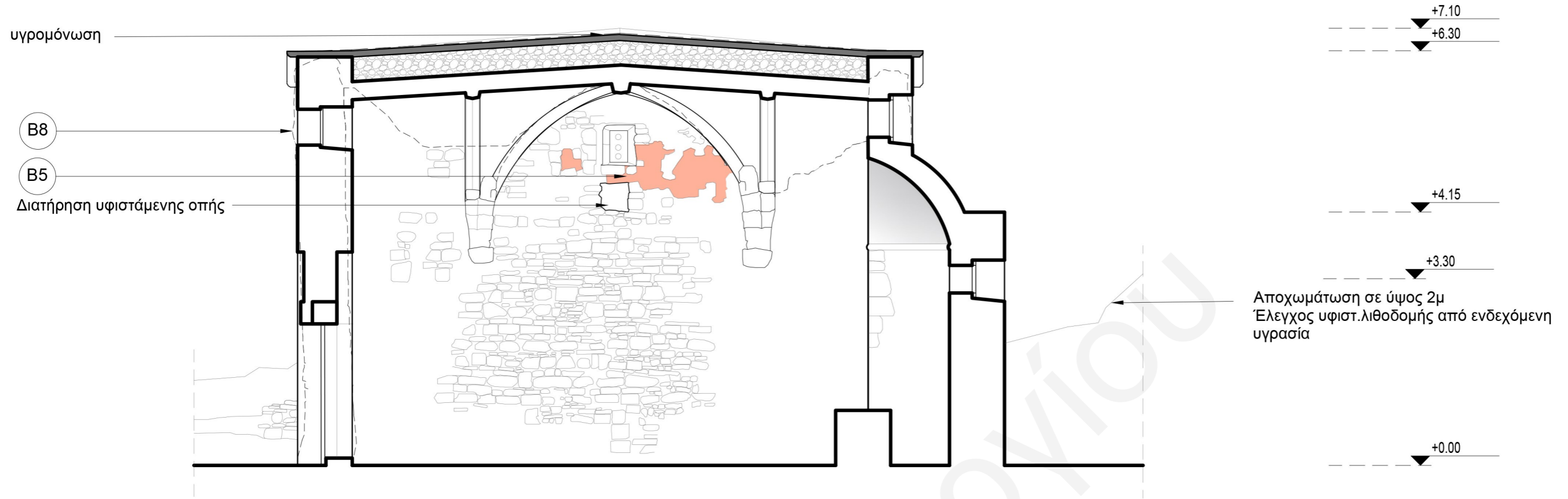

03 ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΟΨΗ-ΠΡΟΤΑΣΗ
 ΠΡ-03 ΚΛΙΜΑΚΑ 1:50

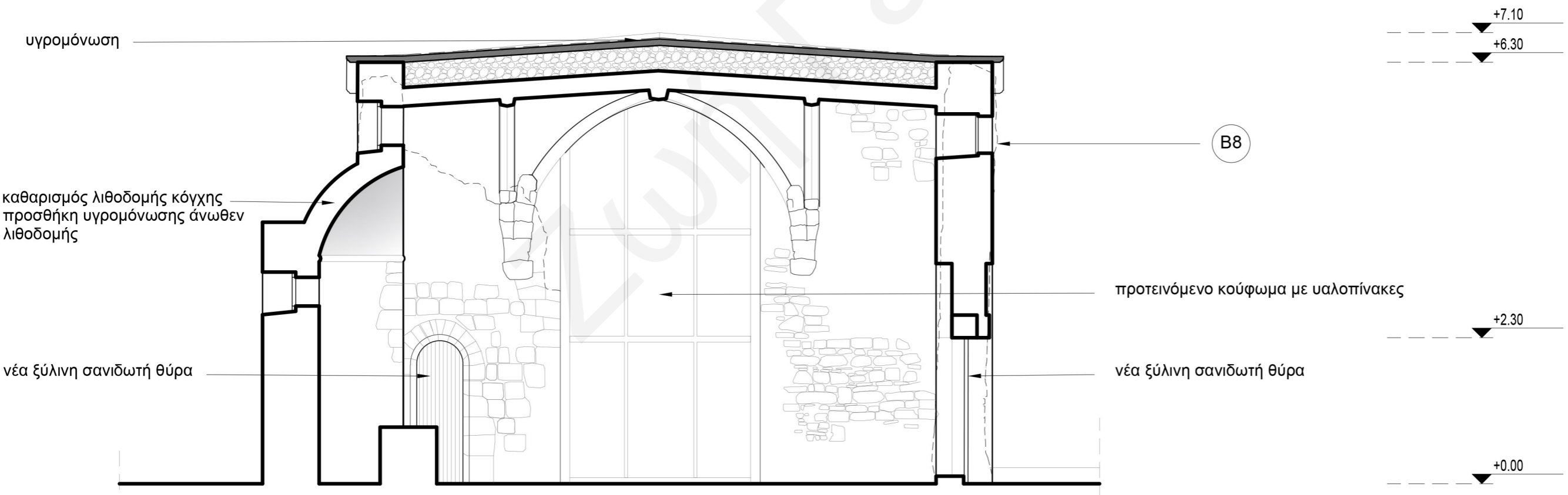
- Α. Δάπεδα**
- A.1 Συντήρηση αρχικού δαπέδου από πέτρα
- Β. Τοιχοποιίες**
- B.1 Συντήρηση αγιογραφιών
 - B.2 Αντικατάσταση υλικού/λίθου
 - B.3 Καθάρισμα λίθου
 - B.4 Καθάρισμα λίθου από βλάστηση
 - B.5 Αφαίρεση επιχρίσματος
 - B.6 Κλείσιμο ρωγμών με ενέματα
 - B.7 Θεμέλιο υφιστ.τοιχοποιίας
 - B.8 Στερέωση τοιχοποιίας
 - B.9 Σύνδεση τοιχοποιίας-σταύρωμα λίθων
 - B.10 Νέα τοιχοποιία
 - B.11 Συμπλήρωση υφιστάμενης τοιχοποιίας με λίθους
 - B.12 Συντήρηση υφιστ.τοιχοποιίας

Θολίτες/κροκάλες
 Ασβεστοκονίαμα

04 ΤΟΜΗ Α -ΠΡΟΤΑΣΗ
 ΠΡ-04 ΚΛΙΜΑΚΑ 1:50

04 ΤΟΜΗ Α1-ΠΡΟΤΑΣΗ
 ΠΡ-04 ΚΛΙΜΑΚΑ 1:50

- Α. Δάπεδα**
 Α.1 Συντήρηση αρχικού δαπέδου από πέτρα
- Β. Τοιχοποιίες**
 B.1 Συντήρηση αγιογραφιών
 B.2 Αντικατάσταση υλικού/λίθου
 B.3 Καθάρισμα λίθου
 B.4 Καθάρισμα λίθου από βλάστηση
 B.5 Αφαίρεση επιχρίσματος
 B.6 Κλείσιμο ρωγμών με ενέματα
 B.7 Θεμέλιο υφιστ.τοιχοποιίας
 B.8 Στερέωση τοιχοποιίας
 B.9 Σύνδεση τοιχοποιίας-σταύρωμα λίθων
 B.10 Νέα τοιχοποιία
 B.11 Συμπλήρωση υφιστάμενης τοιχοποιίας με λίθους
 B.12 Συντήρηση υφιστ.τοιχοποιίας

Θολίτες/κροκάλες
 Ασβεστοκονίαμα

υγρομόνωση

B8

προτεινόμενη ενισχυτική αντηρίδα από λιθοδομή

B1

+7.10

+5.30

+3.70

+1.50

+0.00

05 ΤΟΜΗ Β1-ΠΡΟΤΑΣΗ
ΠΡ-05 ΚΛΙΜΑΚΑ 1:50

υγρομόνωση

B3

B2

B8

Αποχωμάτωση σε ύψος 5μ
Έλεγχος υφιστ.λιθοδομής από ενδεχόμενη υγρασία

+7.10

+3.50

+2.30

+0.00

05 ΤΟΜΗ Β-ΠΡΟΤΑΣΗ
ΠΡ-05 ΚΛΙΜΑΚΑ 1:50

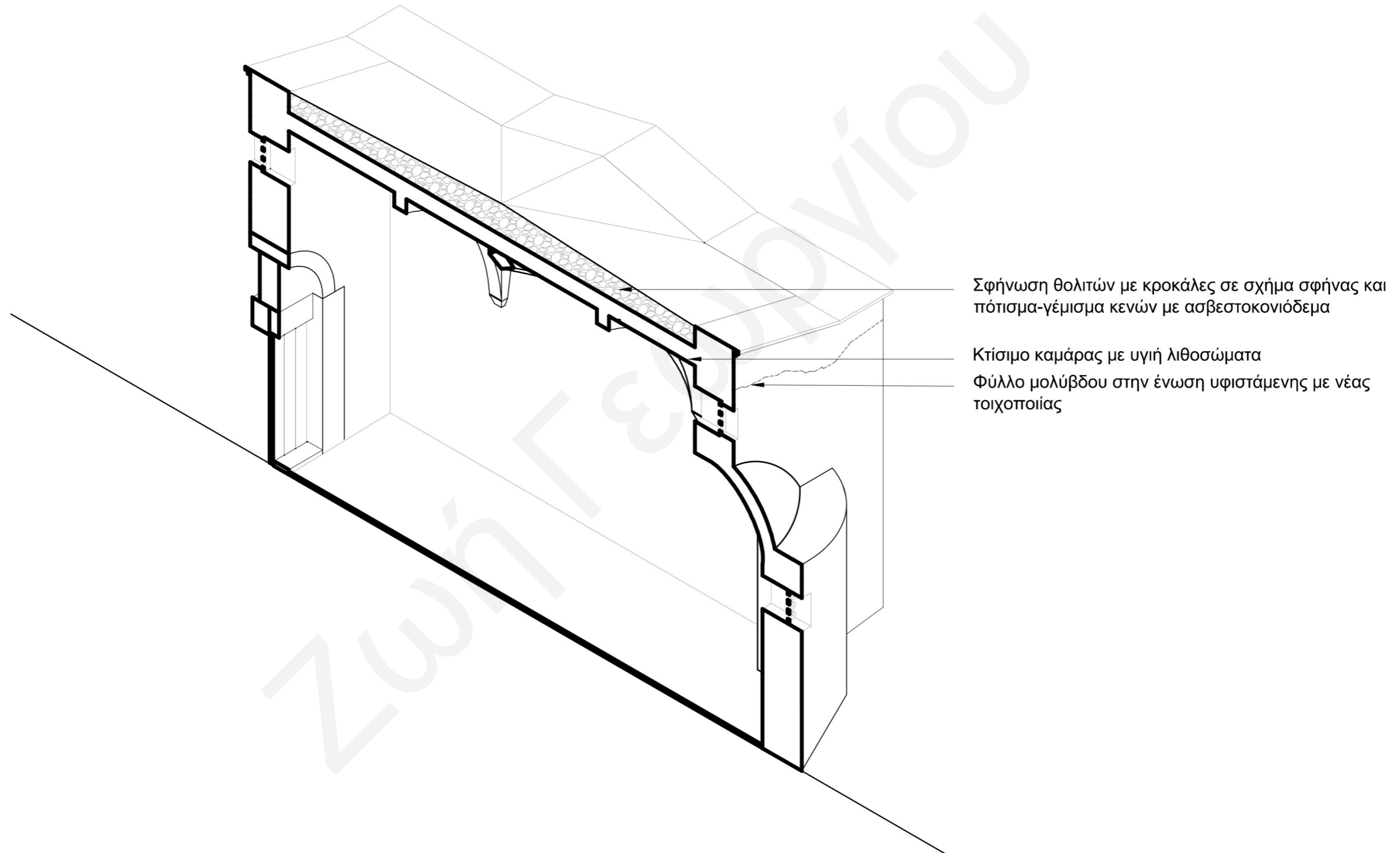
- A. Δάπεδα**
- A.1 Συντήρηση αρχικού δαπέδου από πέτρα
- B. Τοιχοποιίες**
- B.1 Συντήρηση αγιογραφιών
 - B.2 Αντικατάσταση υλικού/λίθου
 - B.3 Καθάρισμα λίθου
 - B.4 Καθάρισμα λίθου από βλάστηση
 - B.5 Αφαίρεση επιχρίσματος
 - B.6 Κλείσιμο ρωγμών με ενέματα
 - B.7 Θεμέλιο υφιστ.τοιχοποιίας
 - B.8 Στερέωση τοιχοποιίας
 - B.9 Σύνδεση τοιχοποιίας-σταύρωμα λίθων
 - B.10 Νέα τοιχοποιία
 - B.11 Συμπλήρωση υφιστάμενης τοιχοποιίας με λίθους
 - B.12 Συντήρηση υφιστ.τοιχοποιίας

Θολίτες/κροκάλες
Ασβεστοκονίαμα

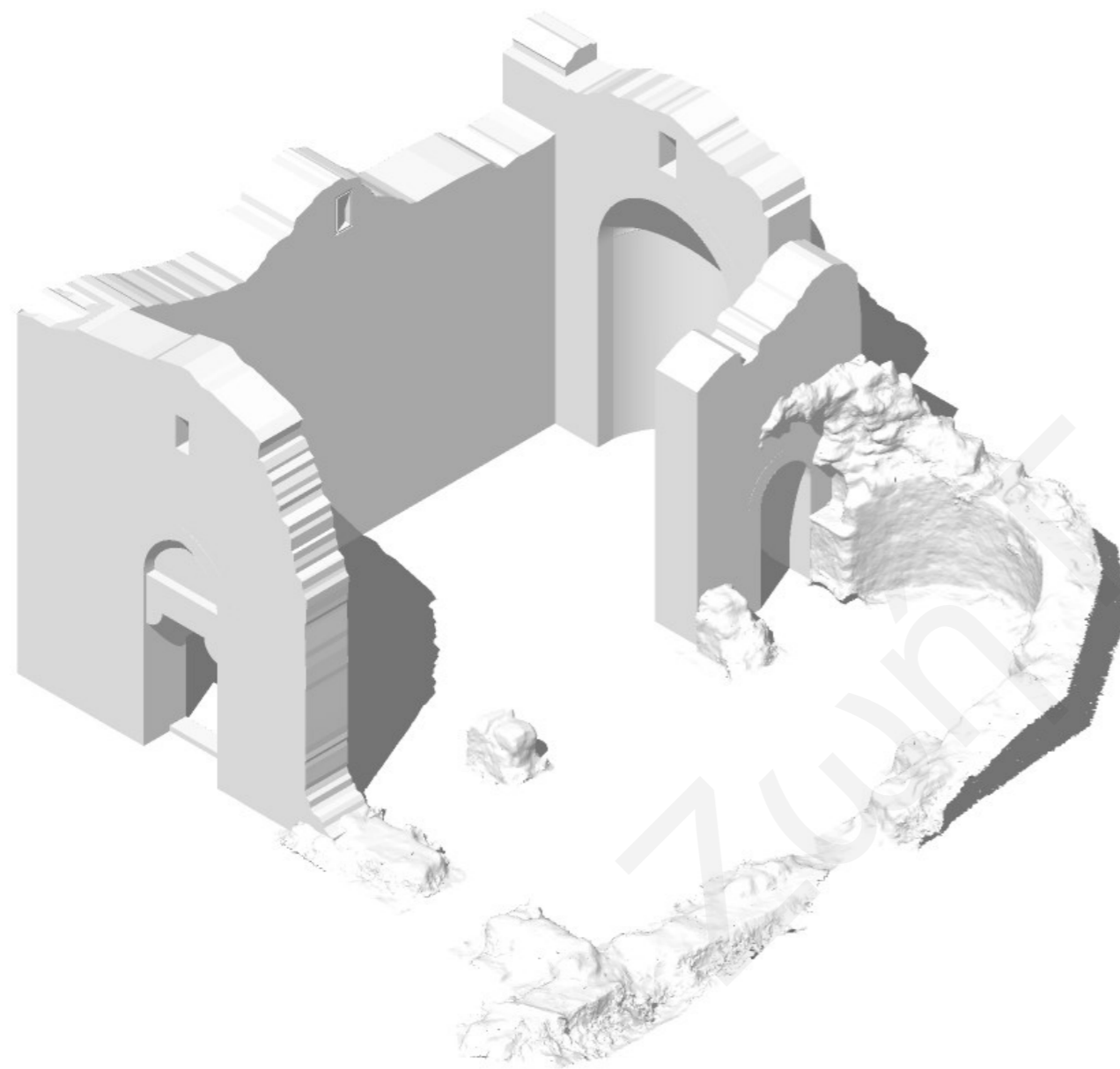
7. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΚΑΙ ΣΤΗΡΙΞΗΣ ΜΝΗΜΕΙΟΥ

Τομή πρότασης

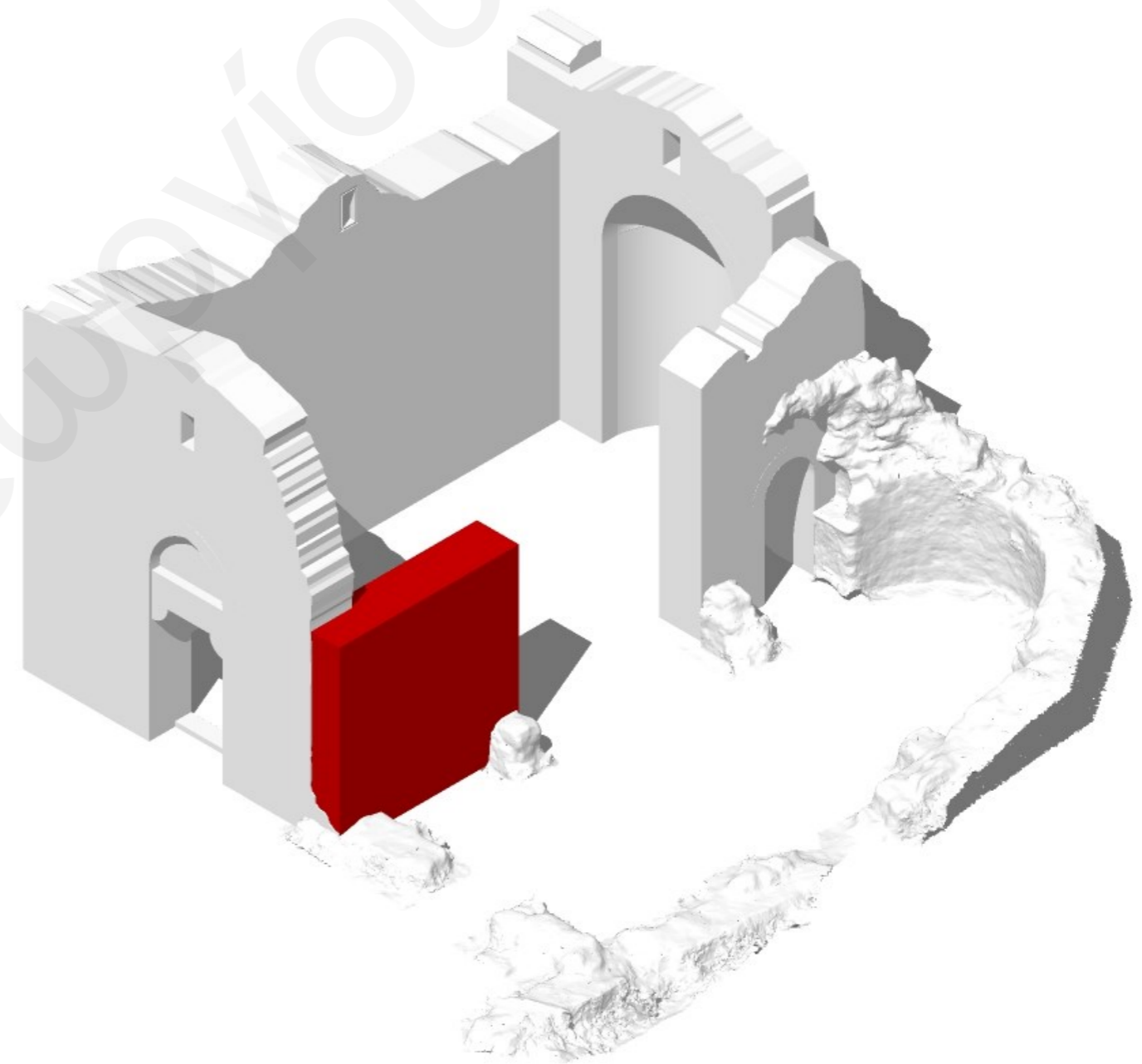

7. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΚΑΙ ΣΤΗΡΙΞΗΣ ΜΝΗΜΕΙΟΥ

Στάδια μορφολογικής αποκατάστασης

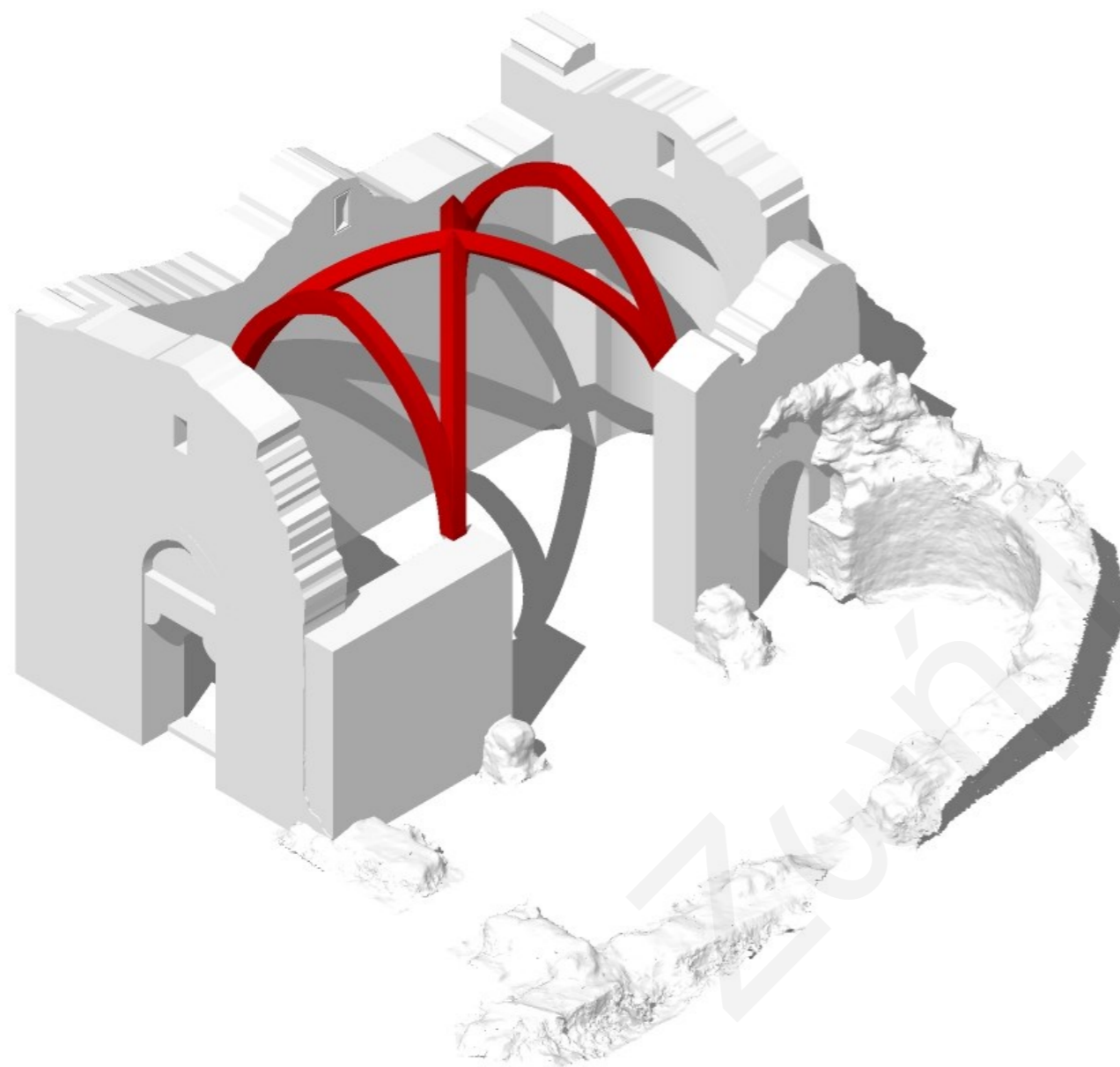
Υφιστάμενη κατάσταση βόρειου ναού-ερείπιο.

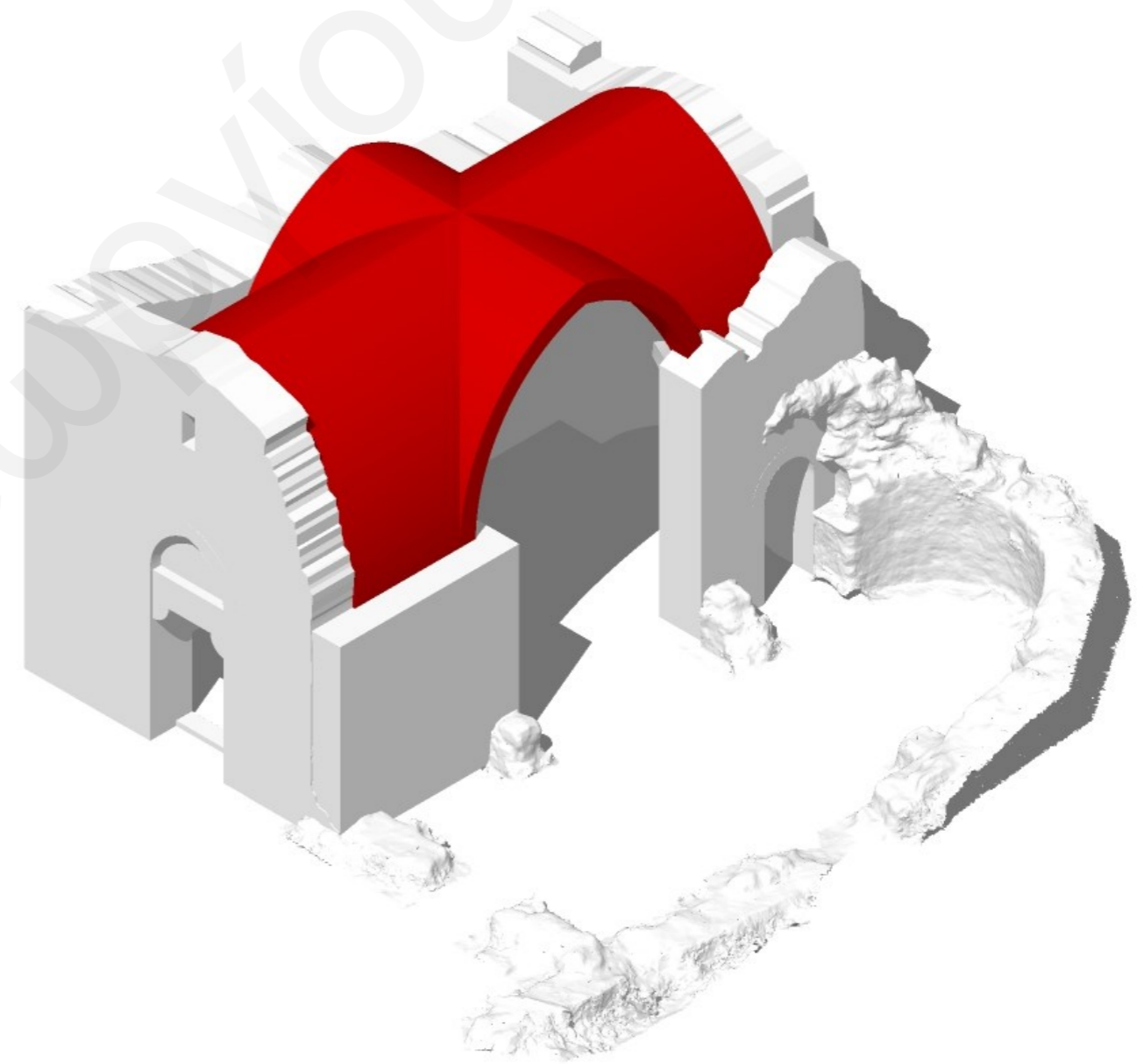
Προτεινόμενη νότια τοιχοποιία.

7. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΚΑΙ ΣΤΗΡΙΞΗΣ ΜΝΗΜΕΙΟΥ

Στάδια μορφολογικής αποκατάστασης

Διαγώνιες νευρώσεις για σχηματισμό σταυροθολίου.

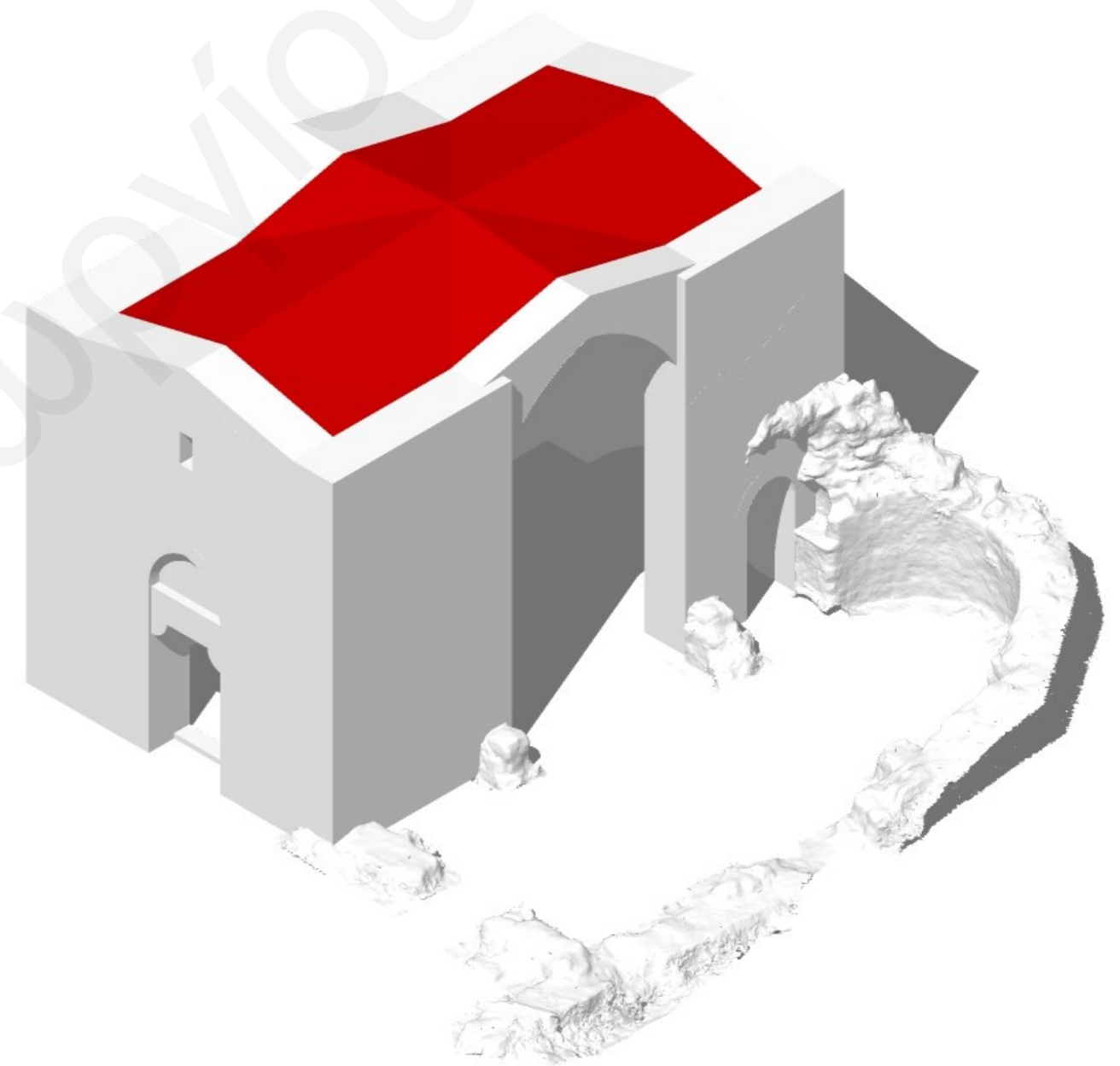
Συμπλήρωση θολωτής οροφής.

7. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΚΑΙ ΣΤΗΡΙΞΗΣ ΜΝΗΜΕΙΟΥ

Στάδια μορφολογικής αποκατάστασης

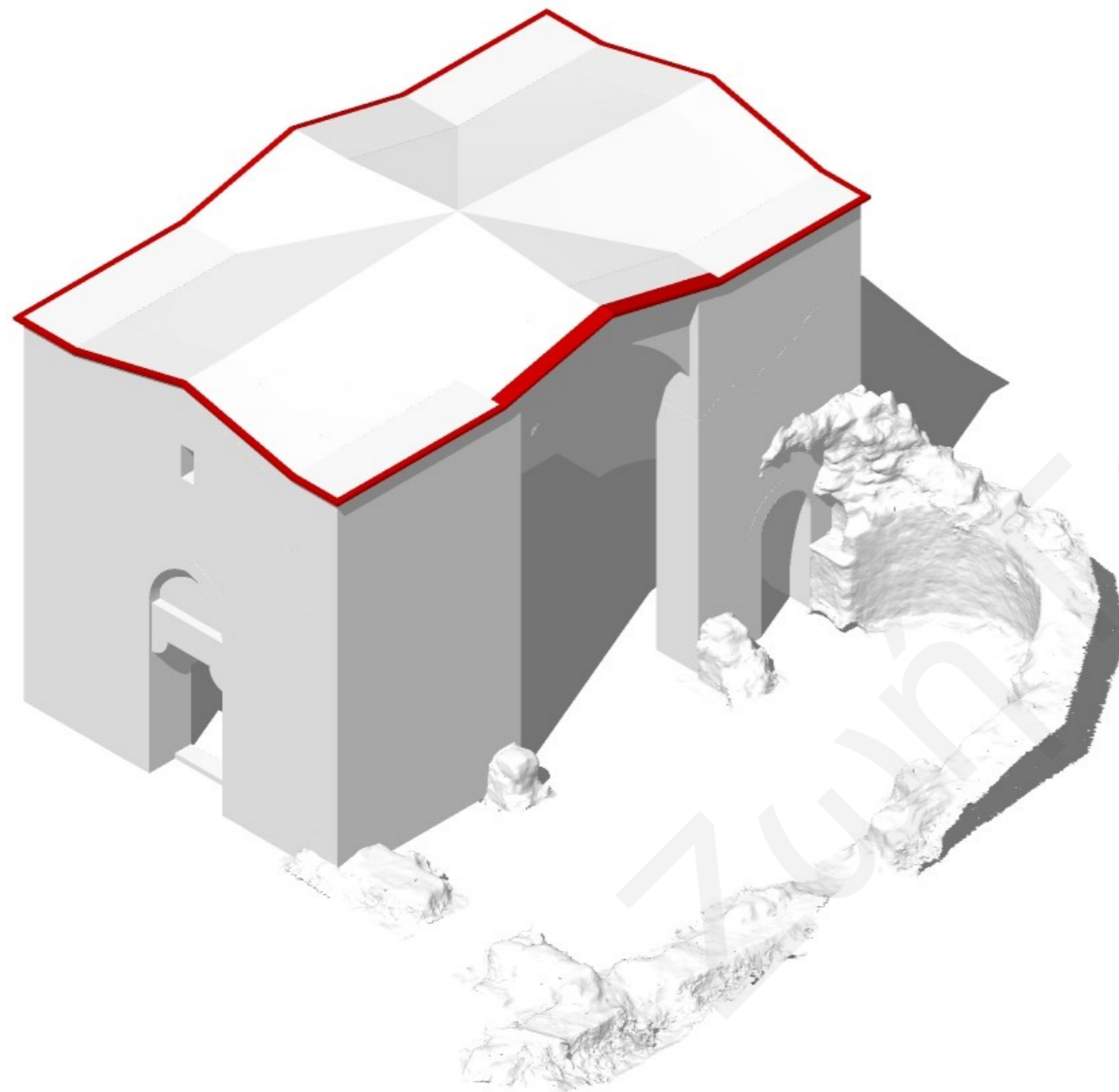
Συμπλήρωση υφιστάμενης λιθοδομής– νέα τοιχοποιία.

Σχηματισμός οροφής.

7. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΚΑΙ ΣΤΗΡΙΞΗΣ ΜΝΗΜΕΙΟΥ

Στάδια μορφολογικής αποκατάστασης

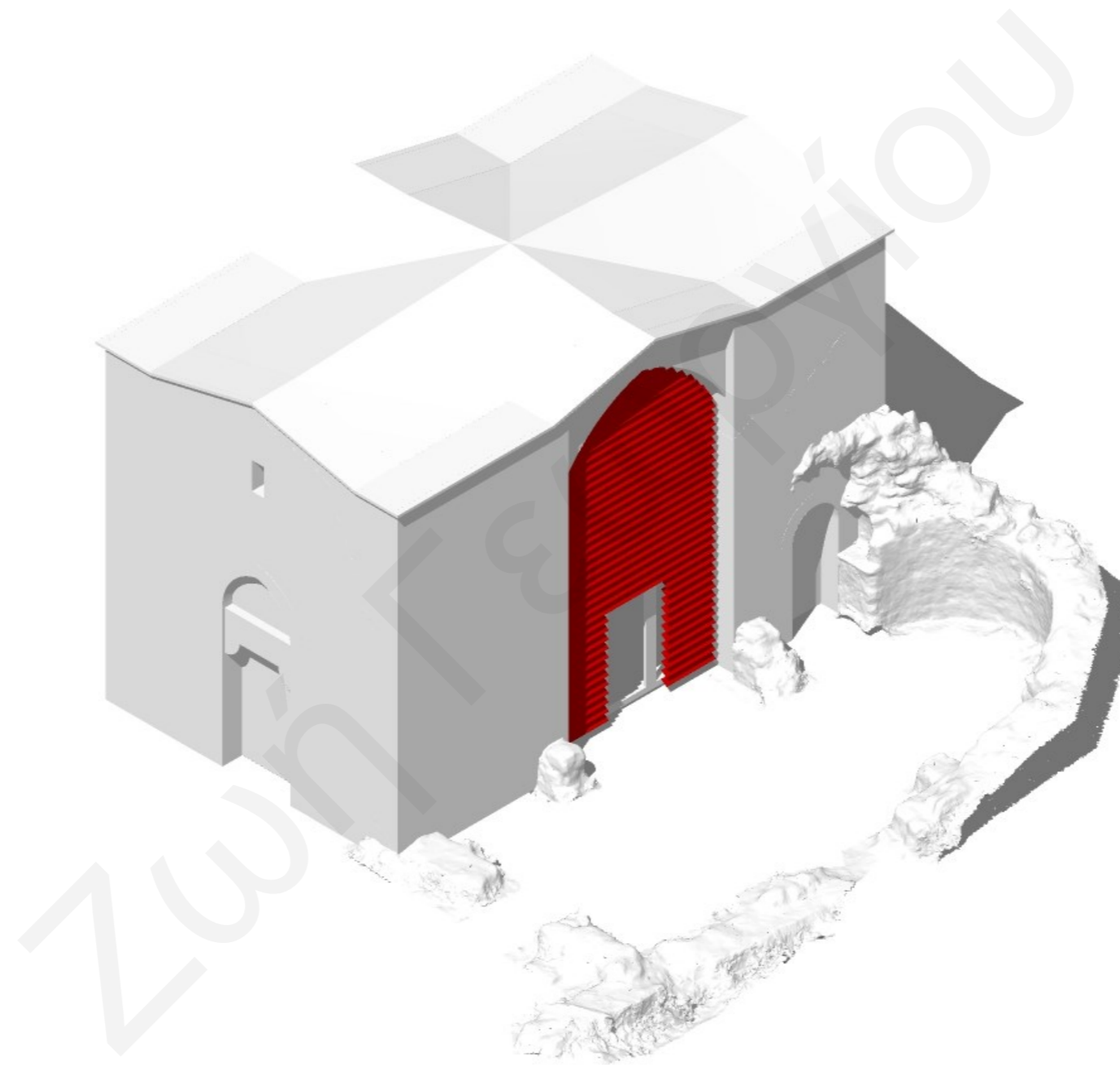
Κορνίζα περιμετρικά του ναού από λιθοδομή.

Προτεινόμενα κουφώματα.

7. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΚΑΙ ΣΤΗΡΙΞΗΣ ΜΝΗΜΕΙΟΥ

Στάδια μορφολογικής αποκατάστασης

Ξύλινες περσίδες σκίασης νότιου προτεινόμενου κουφώματος από υαλοπίνακες.

7. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΚΑΙ ΣΤΗΡΙΞΗΣ ΜΝΗΜΕΙΟΥ

Φωτορεαλιστική απεικόνιση πρότασης

ΝΟΤΙΟΔΥΤΙΚΗ ΦΩΤΟΡΕΑΛΙΣΤΙΚΗ ΑΠΕΙΚΟΝΙΣΗ— ΠΡΟΤΑΣΗ

7. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΚΑΙ ΣΤΗΡΙΞΗΣ ΜΝΗΜΕΙΟΥ

Φωτορεαλιστική απεικόνιση πρότασης

ΝΟΤΙΟΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΦΩΤΟΡΕΑΛΙΣΤΙΚΗ ΑΠΕΙΚΟΝΙΣΗ— ΠΡΟΤΑΣΗ

7. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΚΑΙ ΣΤΗΡΙΞΗΣ ΜΝΗΜΕΙΟΥ

Φωτορεαλιστική απεικόνιση πρότασης

ΝΟΤΙΟΔΥΤΙΚΗ ΦΩΤΟΡΕΑΛΙΣΤΙΚΗ ΑΠΕΙΚΟΝΙΣΗ— ΠΡΟΤΑΣΗ

7. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΚΑΙ ΣΤΗΡΙΞΗΣ ΜΝΗΜΕΙΟΥ

Φωτορεαλιστική απεικόνιση πρότασης

ΒΟΡΕΙΟΔΥΤΙΚΗ ΦΩΤΟΡΕΑΛΙΣΤΙΚΗ ΑΠΕΙΚΟΝΙΣΗ- ΠΡΟΤΑΣΗ

8. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Το μνημείο μελέτης είναι εδώ και αρκετά χρόνια εγκαταλελειμμένο και αφημένο στο χρόνο για αυτό τίθεται η ανάγκη άμεσης αποκατάστασής του προτού να καταρρεύσει και να χαθεί ένα σημαντικό ιστορικό κτήριο του 14ου αιώνα. Παρόλο ότι δεν υπάρχει αρκετή βιβλιογραφία και ιστορικές αναφορές για το εν λόγω μνημείο διατηρούνται επιτόπου μερικά στοιχεία που υποβοηθούν στη μορφολογική του αποκατάσταση, ενώ η παρουσία πληθώρα μνημείων του 14ου αιώνα στην Κύπρο, μας δίνει σημαντικές πληροφορίες σχετικά με το μνημείο μελέτης.

Στην υφιστάμενή του κατάσταση το μνημείο είναι πολύ δύσκολο να μελετηθεί και να αποτυπωθεί με παραδοσιακά μέσα για αυτό και η χρήση ψηφιακών μέσων υποβοηθά την πλήρη και ακριβής αποτύπωση του.

Δεν μας είναι γνωστό κατά πόσο βόρειος και νότιος ναός λειτουργούσαν μαζί σε κάποια φάση της ζωής τους. Παρόλα αυτά παρουσιάζουν πολλά κοινά τυπολογικά στοιχεία, ενώ ακόμη η κατασκευή της τοιχοποιίας τους μαρτυρά πως οι δύο αυτοί ναοί δεν κτίστηκαν μαζί την ίδια περίοδο και πως ο ένας ναός προσκολλήθηκε στον άλλο. Λαμβάνοντας υπόψη πως ο βόρειος ναός είναι γοθτικού ρυθμού και την περίοδο στην οποία χρονολογείται προκύπτει το συμπέρασμα πως είναι μεταγενέστερος του νότιου ναού ο οποίος εικάζεται πως είναι βυζαντινός, καθώς εμφανίζονται ίχνη από τοιχογραφίες στη λιθοδομή όπως και στην τοιχοποιία ενδιάμεσα του βόρειου και νότιου ναού. Η παρουσία τοιχογραφιών στην τοιχοποιία ενδιάμεσα των δύο ναών υποδεικνύει πως η τοιχοποιία αυτή ανήκει στο νότιο ναό στον οποίο υπήρχαν αγιογραφίες στους τοίχους. Στο βόρειο ναό δεν υπάρχουν ίχνη τοιχογραφιών στη λιθοδομή.

Η ανασκαφή που έκανε το Τμήμα Αρχαιοτήτων βοήθησε στην ανάδειξη και αποκάλυψη ίχνη των ερειπίων του νότιου ναού. Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί πως υπάρχει ανάγκη για περαιτέρω αρχαιολογικές ανασκαφές και μελέτες για πλήρη μελέτη του βόρειου και νότιου ναού, μελέτη και χρονολόγηση των αγιογραφιών που παρουσιάζονται στο νότιο ναό καθώς και για το είδος των κονιαμάτων των δύο ναών.

Από εκσκαφή του υφιστάμενου χώματος βόρεια και ανατολικά του βόρειου ναού πιθανόν να προκύψουν πολλά στατικά θέματα τα οποία δεν είναι εμφανή στη σημερινή κατάσταση του βόρειου ναού. Για αυτό και οι προτάσεις στήριξης του μνημείου θα αξιολογηθούν με την ολοκλήρωση των απαιτούμενων εργασιών εκσκαφής που πρέπει να γίνουν και που θα αναδείξουν την κατάσταση της υφιστάμενης λιθοδομής βόρεια και ανατολικά του ναού καθώς και του υφιστάμενου θεμελίου.

9. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΦΩΤΟΡΕΑΛΙΣΤΙΚΗ ΑΠΕΙΚΟΝΙΣΗ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ ΝΑΟΥ— ΠΡΟΤΑΣΗ

- ⇒ Χάρτης της Βενετίας (1964)
- ⇒ Χάρτης της Αθήνας (1931).
- ⇒ Coureas N., «The Latin Church in Cyprus», 1195-1312, Ashgate Publishing, Brookfield, USA, 1998
- ⇒ Coureas N., «The Latin Church in Cyprus», 1313-1378, Cyprus Research Centre, Nicosia, 2010
- ⇒ Enlart C., «Gothique Art and the Renaissance in Cyprus», Trigraph Ltd, 1987, p.337-340
- ⇒ Jeffery G., «A Description of the Historic Monuments in Cyprus», Nicosia, 1918, F.S.A
- ⇒ Χρυσοχού Ν., « Η αρχιτεκτονική της Ορθοδόξου Μονής της Παναγίας του Σίντη στην Πάφο. Η συμβολή στη μελέτη της θρησκευτικής αρχιτεκτονικής της Ενετοκρατίας στην Κύπρο»
- ⇒ Χ.Μπούρας, «Βυζαντινά σταυροθόλια με νευρώσεις»
- ⇒ Kaffenberger Th., «Tradition and identity, the architecture of Greek Churches in Cyprus (14th-16th centuries)
- ⇒ Papacostas T., «Byzantine Rite in a Gothic Setting: Aspects of Cultural Appropriation in Late Medieval Cyprus»
- ⇒ Παπαδάμου Γ. Χρ. , «Διαπολιτισμική επικοινωνία, αφομοίωση και νέες ταυτότητες: Δυτικές επιδράσεις στη βυζαντινή τέχνη της Κύπρου μεταξύ 1400– 16ου αιώνα», Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Θεσσαλονίκη 2010
- ⇒ Parthdog G., «Medieval Cyprus: A guide to the Byzantine and Latin Monuments»
- ⇒ Εκκλησία της Κύπρου, Μαρτύριο και Ζωή, Μέση Εκπαίδευση